

Omgestaltning av entrésituationer vid Råda Säteri

- *Ett arbete om att omgestalta en 1700-talsanläggning*

Transformation of the entrances at Råda Säteri

- *A work to reshape a 17th century facility*

Magdalena Arvidsson

Omgestaltung av entrésituationer vid Råda Säteri

- Ett arbete om att omgestalta en 1700-talsanläggning

Transformation of the entrances at Råda Säteri

- A work to reshape a 17th century facility

Magdalena Arvidsson

Handledare: Anders Folkesson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Karl Lövré, SLU Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsdesign

Kurskod: EX0798

Program/utbildning: Trädgårdsingenjör:design - kandidatprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2018

Omslagsbild: Magdalena Arvidsson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Genius Loci, bevarande, entréarkitektur, analysmetod

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Innehållsförteckning

-

1	<i>Sammanfattning</i>
2	<i>Abstract</i>
3	<i>Inledning</i>
7	<i>Metod och material</i>
8	<i>Nulägesbeskrivningar</i>
14	<i>Råda Säteri: idag och igår</i>
17	<i>Fenomenet plats och genius loci</i>
20	<i>Sökandet efter Råda Säteris genius loci</i>
27	<i>Om bevarandeprinciper</i>
36	<i>Om entréarkitektur</i>
46	<i>Min process</i>
50	<i>Utveckling av idéer genom litteraturstudier</i>
52	<i>Noteringar, skisser och inspirationsbilder</i>
57	<i>Slutgiltig gestaltungsförslag till tre entrésituationer vid Råda Säteri</i>
63	<i>Epilog</i>

BILAGOR

Planskisser i A3

Sammanfattning

Råda Säteri ligger i Mölnlycke strax utanför Göteborg. Platsen ligger vackert vid ett naturreservat invid Rådasjön och är sedan 1969 byggnadsminnesmärkt. Platsen är ur ett både kulturhistoriskt och trädgårdshistoriskt perspektiv mycket spännande. Trädgården har under årens lopp genomgått en del förändringar. Dess stomme är dock bevarad och är troligtvis från 1600-talet och bjuder på de typiska barocka dragen med långa siktlinjer och terrasseringar. Flera inflytelserika personer har stått som ägare till Råda. Idag är det dock Härryda kommun som är ansvariga.

Idag har Råda Säteri förlorat en del av sin ursprungliga stolthet och en del förändringar behöver göras för att platsen till fullo ska kunna erbjuda den trädgårdsintresserade besökaren en fullvärdig upplevelse. Härryda kommun bad mig att, på ett fritt sätt, gestalta Råda Säteris entrésituationer. Det övergripande målet med alla mina arbeten som trädgårdsarkitekt är att skapa långsiktiga och hållbara lösningar som tar sin utgångspunkt i varje plats. Det här självständiga arbetet handlar således om problematiseringen kring hur mitt arbete med att gestalta nya entrésituationer till en plats som den här går till. Utgångspunkten för det har varit att ta fasta på vilka värden som jag själv anser är viktiga att beakta i arbetet med en nygestaltning av en plats. Den diskussionen ledde mig vidare till att undersöka fenomenet *Genius Loci*. Den undersökningen blev grunden till en modell som jag kunde använda i min platsanalys. Med den modellen som analysredskap kunde jag på ett tillfredställande sätt belysa värden som tidigare verkat tillsynes abstrakta. Sammantaget upplevde jag att jag kunde göra en fullgod platsanalys som inbegriper alla de ting som jag anser krävs för att man ska kunna lyssna in och förstå en plats på ett genomgripande plan. Jag menar att det utgör fundamentet till att skapa långsiktiga och hållbara designlösningar på det sättet som jag själv strävar efter.

Vidare handlar arbetet också om att förstå processen och aspekterna som kommer med att arbeta med en kulturhistoriskt värdefull plats denna.

För att grunda mina gestaltungsförslag i teori krävdes också ett avsnitt som behandlar ämnet entréarkitektur.

Det här är ett personligt arbete som handlar om min kreativa process med platsen Råda Säteri. Den processen har drivits framåt av ömsom litteraturstudier ömsom genom att vara i en kreativ ritprocess. Målet har varit att grunda mina gestaltungsförslag i både platsen och teorin.

Det återstår att se hur mina förslag kommer att mottagas av Härryda kommun. Som framtida trädgårdsarkitekt har jag förstått vikten av att grunda mina förslag i platsen till fullo. I synnerhet i arbetet med kulturhistoriskt värdefulla platser om platsen ska få leva vidare till kommande generationer. Det bör alltid vara vårt huvudsyfte.

Abstract

Råda Säteri is located in Mölnlycke, right outside Göteborg. The site is set in a beautiful nature reserve next to Rådasjön and is a listed site since 1969. From a cultural and garden heritage perspective it is a site of special interest. Throughout the years the gardens have undergone some changes. Despite the changes, its core is still preserved and is probably dated from the 15th century. It offers the typical characteristics of the Baroque era, with a long line of sight and terracing. There have been several influential owners of Råda. Today it is managed by the council of Hälaryda. The site has lost some of its grandeur, and changes are required in order to offer visitors with a special interest in gardening a complete experience. I was asked by the council of Hälaryda to freely portray the entrance situation of Råda. The overall aim with all my work as a garden architect is to create lasting and sustainable proposals, with the site as a starting point. Therefore this independent piece of work is about the problematisation of my own process in portraying an entrance situation to a place like this. The initial focus of this process was to pinpoint the values I think are important to consider whilst working with a new portrayal of a site. This discussion led me to examine the phenomena of *Genius Loci*. The examination became the basis of a model that I used in my site analysis. By using this model as a tool during the site analysis I was able to adequately address values that previously seemed abstract to me. Overall I felt I was able to do a satisfactory analysis that included all those things I consider necessary in order to take in and understand a site fully. I argue that this is fundamental when creating lasting and sustainable design proposals in the way I am striving towards doing. Moreover, this piece of work is also about understanding the particular process and aspects of working with a site of such cultural and historical importance. In order to base my proposal in theory, it was necessary to provide a theoretical section on entrance architecture.

This is a personal piece of work on my creative process with the site of Råda Säteri. This process has been driven by literature studies alternated with being inside a creative drawing process. The objective has been to fully base my proposal both in the actual site and in theory. It remains to be seen how my proposal will be received by Hälaryda council. As a future garden architect I have understood the weight of basing my proposal in the site, especially when working with sites of cultural and historical importance if these are to be preserved for future generations. That should always be our primary aim.

Inledning

med bakgrund, syfte och problembeskrivning

Nära där jag själv vuxit upp ligger Råda Säteri. Det ligger vackert vid halvön Labbera med utsikt över Rådasjön i Mölnlycke strax utanför Göteborg. Står man på huvudbyggnadens terrass och blickar långt ut kan man skymta badplatserna vid Gunnebo Slott, en plats som för trädgårdsintresserade i Göteborgsområdet är välkänt. Mitt engagemang för Råda Säteri uppstår någonstans i jämförelsen av de här två närliggande platserna. Hur kan en så vacker och intressant plats som Råda Säteri kännas så bedagad och bortglömd?

Råda Säteri består idag av en huvudbyggnad i nyklassicistisk stil med två tillhörande flyglar uppförda 1772. Alltihop ligger inbäddad i en park vars utformning det inte finns någon känd arkitekt bakom. Man når Säteriet genom att ta sig uppför en lång lindallé som leder upp till huvudbyggnaden och entrégården. Allén är en del av den långa huvudaxeln som leder genom huset och mynnar ut vid en stenbrygga i vattnet. Huvudaxeln möter en tvärxel som går genom huset. Längre bort flankeras tvärxeln av två sädesmagasin, daterade till 1600-talets slut. Vilket vittnar om att parkens struktur är mycket gammal. Den tidigaste kartan över Råda Säteriet är från 1776 och stämmer i stort sett med dagens struktur. Genom århundraden har platsen förändrats, både till följd av vegetationen men också till följd av de olika stilepoker som passerat under tidens gång. Idag är stommen, med huvudaxel och tvärxel i stort sett den samma som när parken en gång anlades. Den långa axeln är dock bruten av en trafikerad bilväg. De mesta av parkens mindre gångsystem är igenlagda. Terrasserna saknar nästa helt träd och buskar.

Råda Säteri är enligt mig mycket spännande ur en trädgårdshistorisk synvinkel. Platsen är sedan 1969 byggnadsminnesmärkt och har mycket att berätta för den som besöker. Som trädgårdsarkitekt, med starka personliga band till platsen, värker det av längtan att få engagera sig i ett projekt som detta. Vad kan jag göra för att bidra till att Råda Säteri återfår den stolthet som jag inbillar mig att platsen en gång haft? Jag vände mig till Parkmästaren i Härryda kommun. Efter ett möte kom de fram till att de är intresserade av att se över Säteriets entréer.

Hur bör man gå tillväga när man ska omgestalta entrésituationer till en historisk plats? Hur gör jag när jag tar mig an en sådan uppgift?

I min roll som trädgårdsarkitekt har jag många gånger en känsla av att jag arbetar intuitivt. Jag upplever att jag ganska snabbt drabbas av en plats. Jag relaterar min kropp till platsen. Hur vill jag att det ska kännas? Vad behövs för att det ska bli harmoniskt? På det viset börjar alla sinnen att arbeta och leta efter det som jag kallar för "essensen". Det innebär att jag ibland känner en oerhörd inspiration när jag upplever ett rum. Det känns i hela kroppen på ett harmoniskt och energigivande sätt. Det kan också vara tvärt om. Som när ett plagg på kroppen sitter fel. Man vill genast börja dra i det. Det samma gäller i ett rum, man vill flytta runt saker. Ta ner och bygga upp.

Den där "essensen" som jag söker är egentligen ett sökande efter en fingervisning mot något som jag kan ta utgångspunkt i för att börja konstruera lösningar på de problem som jag märker att platsen har. Jag upplever att mitt eget arbete egentligen handlar om att finna lösningar på befintliga problem mer än kreativt skissande. Min utgångspunkt är således alltid platsen. Är det tabula rasa som gäller söker jag ändå efter något i det kringliggande som jag kan utgå ifrån.

I slutändan ska det kännas harmoniskt att vara på platsen. En plats ska få rättvisa. I sökandet efter essensen eller det som jag kan ta utgångspunkt i i mitt arbete tänker man ofta på ord som 'atmosfär', 'karaktär' och 'själ'. I synnerhet i mötet med historiska platser. Ett skäl till det kan vara

att man många gånger i sina studier och på resor har besökt många sådana platser och att man därför är särskilt känslig för upplevelsen av själlöshet. Man vet helt enkelt hur det ska kännas. Precis som med människor vill vi gärna möta en plats med själ och karaktär.

Vad är det vi människor vill uppleva och vad är det vi berörs av när vi reser runt till olika platser i världen? ”Den moderna turismen visar att upplevelsen av olika platser är ett djupt mänskligt intresse...”¹ menar arkitekturteoretikern Christian Norberg-Schulz (1926-2000) i texten ”Fenomenet plats”. Vidare refererar Christian Norberg-Schulz till den brittiske författaren Lawrence Durrell (1912-1990) med citatet ”När man lär känna Europa, sakta smakar på vinerna, ostarna och de olika nationalkaraktärerna, börjar man inse att den viktigaste beståndsdelen i varje kultur trots allt är - platsens ande”.² Det finns något kärnfullt i de där meningarna. För visst är det så, att man många gånger nästan smakar på en plats man kommer till? Åtminstone gäller det mig. Att man med alla sinnen tar in platsen. Man ser, luktar, känner, men man upplever också någonting annat. Något omätbart, abstrakt, men som man inte kan bortse från. *Vad är det?* Vassily Kandinsky menar i sin klassiska skrift ”Om det andliga i konsten” att själen uppfattar de andliga kvaliteterna på samma sätt som ögat uppfattar det synliga. Som om att själen är ett sinne precis som de andra.³ Kandinsky ger ett exempel med färgen röd. Han menar att om man hör ordet rött så uppstår en förnimmelse av färgen röd. Det är inte en fråga om en specifik nyans av röd, utan endast röd, frikopplad från föremål. Det ger oss en abstrakt men samtidigt precis känsla som bara är i sig självt. Färgen röd har en ”inre klang”. Allt som är rött förnimmas av själen på det sättet. Det menar han är en andlig kvalitet.⁴

Kanske är det så? Är det de andliga kvalitéerna som vi upplever när vi upplever det där ”andra” hos en plats?

Om man går tillbaka till Durrells tanke om resan och upplevelser man har på resan anser jag att det inte handlar endast om att vinerna odlas på olika terroirer, eller att ostarna tillverkas på lite olika sätt och därför smakar olika. Tar man hem samma viner så upplever man ändå inte samma sak. Det måste handla om platsen, dess berättelse och det som ligger nedärvt i den menar jag. Allt av människan skapat berättar något för oss anser jag. Eller som filosofen Martin Heidegger menar, ”ting tinar värld”. Tingen säger oss något om den platsens människoliv. Vi ser spår av liv. Kanske är det den upplevelsen som berör människan på djupet?⁵

Trädgårdskonsten tillhör arkitekturen på många sätt. Samtidigt som att den är väsensskild. Jag upplever att trädgårdskonsten besitter en annan dimension. Den kan ikläda sig skepnaden av att vara strikt geometrisk och en förlängning av husarkitekturen. Det handlar då om människans maktdemonstration över naturen. Att tukta och tämja. Trädgårdskonsten kan också handla om människans fascination för naturen. Om att få vandra i naturen. Att vi vill ha ett stycke natur som är vår egen. Naturen har på olika sätt genom historien berört människan.

Sven-Ingvar Andersson, en av Sveriges förgrundsgestalter inom landskapsarkitektur, sa i ett tal som han höll vid Konstakademien 2004 att: ”Trädgårdskonsten ändrar skepnad, men dess förmåga att skapa trygghet, tröst och glad skönhet är bestående - eftersom att den har tagit på sig uppgiften att

---

¹ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*, Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, s.107

² Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*, Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, s. 107

³ Kandinsky, Wassily. *Om det andliga i konsten*. Göteborg: Vinga Press, 1994, s. 11

⁴ Kandinsky, Wassily. *Om det andliga i konsten*. Göteborg: Vinga Press, 1994, s. 60

⁵ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*, Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, s. 97

utgöra förbindelsen mellan naturen och människan.”⁶ På det viset är trädgården en viktig historieberättare. Det gäller bara att avläsa vad den vill säga.

I vår vardag talar vi ofta om platsens atmosfär som en del i att beskriva en plats vi upplevt för andra människor. Jag hör ofta andra tala om platser på det viset och säger själv meningar som ”den platsen har härlig atmosfär” när jag ska beskriva upplevelsen av en plats för andra.

Upplevelsen av en plats atmosfär, själ och karaktär, (och också då motsatsen själlös och brist på karaktär också för den delen) tar vi nästan för given när vi upplever den menar jag. Inom arkitekturen och landskapsarkitekturen talar man ibland om *genius loci*. Ett gammalt romerskt begrepp som syftar till platsens själ. Eller dess ”stämningbärande och materiella egenskaper” som Sven-Ingvar Andersson beskriver det⁷. Jag upplever att det inom landskapsarkitekturen finns ett motstånd till att bedriva en seriös diskussion i ämnet. Kanske för att landskapsarkitekturen hellre vill ställa sig till vetenskapen än till konsten? Det är kanske enklare att ta utgångspunkt i det mätbara. Det märkte jag på mig själv när jag skulle beskriva vad det här arbetet skulle handla om. Det är komplext. De rätta orden finns där inte för att kunna tala om ämnet i rena termer nog för att framstå som seriös. Men jag tror att vi behöver beakta den här dimensionen av arbetet med en plats ännu mer för att kunna göra kvalitativa och hållbara designförslag.

Norberg-Schulz menar att platser är komplexa och riskerar att ”abstraheras” när de beskrivs med allt för vetenskapliga begrepp. Vetenskapen, per definition, strävar mot att nå objektiv kunskap. Därmed riskerar vi att i arbetet med platser förlora det som egentligen bör vara det allra viktigaste: det som han kallar för livsvärlden⁸. ”Livsvärlden” läser jag som i det rum där livet tar sig uttryck. I gemenskap med andra människor. Och i förlängningen är det kanske det som ger mening åt en plats?

I syfte att motverka den ”abstraktion av plats” som strävan mot vetenskapen inom arkitekturen innebär har Norberg-Schulz vänt sig till fenomenologin och poesin. I texten ”Fenomenet plats”, publicerad första gången 1976, menar han att nyckeln ligger i språket och poesin. Endast poesin, menar han, förmår konkretisera livsvärlden⁹. Har Norberg-Schulz rätt? Är språket inom landskapsarkitekturen idag för andefattigt? Utan rätt språk förlorar vi möjligheten till rätt analysverktyg. Hur påverkar det arkitekturen? Behöver vi bredda språkbegreppet och inkorporera termer som ”*genius loci*” för att kunna göra fullständiga platsanalyser? Jag tycker att *genius loci* är ett intressant och relevant begrepp som kanske kan lära oss att frångå de allt för konstgjorda, pastisch-artade och meningslösa lösningar som man ibland ser i anläggningar idag. Begreppet kanske kan hjälpa oss att finna unika lösningar som är baserade på platsen förutsättningar

I texten ”Den autentiska illusionen” med undertiteln ”Gamla trädgårdar - restaureringsprinciper”, skriver Sven-Ingvar Andersson om sin syn på arbetet med gamla trädgårdar: ”Visar det sig att trädgården har hamnat i dåligt skick därför att *genius loci* inte har respekterats från början, bör man varken rekonstruera eller renovera”¹⁰ Sven-Ingvar Andersson menar alltså att det är en god grund att förstå platsens *genius loci* innan man ger sig på fortsättningen.

⁶ Möller, Lotte. *Tre mästare tre trädgårdar*. Stockholm: Natur och kultur, 2006 omslag

⁷ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I *Kulturmiljövård* 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet

⁸ Norberg-Schultz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*, Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, s. 92

⁹ Norberg-Schultz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*, Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, s. 93

¹⁰ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I *Kulturmiljövård* 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s. 10

Det här självständiga arbetet tar sin utgångspunkt i min personliga relation till platsen Råda Säteri. Det handlar också om att öka min förståelse för en plats. Således är det ett sökande efter en förståelse av vad en plats Genius Loci kan vara. Det är också ett arbete med en historisk plats. Mitt syfte är att ta fram ett gestaltungsförslag för tre olika entrésituationer vid Råda Säteri. Uppgiften är således att utforska Råda Säteris Genius Loci och förstå dess trädgårdshistoria och estetiska kvaliteter och låta det genomsyra mina designförslag.

Andra mål med arbetet är

- Utforska ämnet Entréarkitektur.*
- Få insikt i att arbeta med en historisk plats och de frågeställningar som kommer med begreppet bevarandearbete*

Metod & Material

Det här självständiga arbetet tar sin början med platsen Råda Säteri och dess entrésituationer som jag ska arbeta fram nya förslag till. För att förstå platsen Råda Säteri har jag genom litteraturstudier studerat platsens historia och besökt platsen oändligt många gånger. För att kunna göra så välgrundade och hållbara designlösningar som möjligt vill jag öka min förmåga att kunna analysera en plats på ett så uttömmande sätt som möjligt.

Metoden för det är ett sökande efter en förståelse av vad en plats *Genius Loci* kan vara. Målet är att denna förståelse ska kunna ligga till grund för en analysmodell som kan utveckla min analysförmåga och främja min kreativitet i arbetet med en plats. För att förstå fenomenet *Genius Loci* har jag främst vänt mig till Arkitekturteoretikern Christian Norberg-Schulz och främst studerat texten *Fenomentet plats* från 1976.

Råda Säteri är en byggnadsminnesmärkt plats vilket gör att arbetet också innefattar en problematisering kring byggnadsminnet och bevarandearbete i stort. Till grund för den förståelsen har studier av Riksantikvarieämbetets material legat till grund.

Den övergripande platsanalysen av entrésituationerna genomsyras av mina slutsatser kring fenomenet *Genius Loci*. Arbetet fodrar också att jag sätter mig in i att arbeta specifikt med entréarkitektur. Till grund för det arbetet har jag studerat avsnitt i Catherine Dee's bok *Form and fabric in landscape architecture*. För en mer handfast ingång på ämnet har jag tittat på Naturvårdsverkets publikation som just belyser vikten av god entréarkitektur.

Nulägesbeskrivning

Orientering i landskapet och dagens entrésituationer

Råda Säteri ligger i Mölnlycke strax utanför Göteborg. Platsen ligger i en tätbefolkad region och dess läge intill riksväg 40 gör platsen tillgänglig för många. För Mölnlyckes historia har Råda spelat en stor roll. För bygdens besökande är det enkelt att ta sig hit med bil, cykel eller genom promenad i naturreservatet.

Tillsammans med halvön Labbera kan området utgöra ett härligt utflyktsmål. Området är ett populärt strövområde och sommartid kan man bada, och vintertid åka skridskor. Området kring Råda bjuder på flera landskapstyper. Bådebetesmark med djurhållning, koloniområde, bostadsområde, ädellövsskogar och inte minst Rådasjön.

Entrésituationerna

De entrésituationerna som jag ska göra förslag till är markerade med en orange rektangel på kartan.

Entrésituation: Säterileden
Är vid infarten från Säterileden

Entrésituation: Absidformen
Är området strax innan den muromgärdade entrégården.

Entrésituationen: Entrégården.
Är den muromgärdade entrégården

Entrésituation: Säterileden

För Härryda kommun är det intressant att få entrén från leden, som mest trafikerar av bilar, att bli mer intressant. Enligt mitt sätt att se det agerar den här ytan viktigt skyltfönster för hela platsen.

1. Det här är en del av allén som utgör huvudaxeln som går rakt genom huset. Idag är huvudaxeln bruten av Säterileden. Allén fortsätter på andra sidan leden men uppfattas som en fristående del. Längs med hela allén ligger en mycket gammal kallmurad stengårdsgård. Förutom de mycket gamla träden omgärdas den idag av gräs och sly. Marken här är sjönära vilket gör den sank. På sina ställen har marken därmed blivit dikad. Sedan asfalten kommit till i allén innebär det att gårdsgården ligger en nivå ner i markhöjd. På det hela taget gör det att den är något undangömd. Asfalten är i mycket dåligt skick.

2. Det här är en yta som man omedelbart får i sin siktlinje när man kommer från busshållplatsen eller från cykelbanan. Marken här domineras av en sänka som till mesta del består av sly. Dräneringsvatten går också här och mynnar ut i dräneringsröret i höjd med de två träden. Vattnet fortsätter sedan på andra sidan allén och slutligen ut i Rådasjön. Den här ytan är väldigt öppen och exponerad för besökare. I allén här är det ett stort mellanrum i trädraden där jag misstänker att det tidigare stått träd. Det gör att ytan är väldigt öppen.

3. Man har gjort en ordentlig cykelbana som tar vid en bit upp i allén. När man färdas på cykel får man tyvärr inte samma möjlighet till en stark entrékänsla som man har när man kommer bilburen från leden. Cykelbanan kantas av sly och markbeläggningen är på sin ställen i dåligt skick.

4. Det finns en väl tilltagen busshållplats i anslutning till platsen. En promenadväg leder ner till cykelbanan. Längs med hela busshållplatsen är det rejäla

Allén med sikt nedåt Säterileden

Yta nr 2 till vänster i bild. Bilden är tagen vid infarten från Säterileden. Man ser allén och siktlinjen upp mot huset

foto: förf

7. Här är en öppen yta som ger en siktlinje ut mot Rådasjön. Här är det betesmark för djur. På den här sidan dräneras vattnet ut och löper som en mindre, något igenvuxen, bäck.

3. Här är det en liten öppning till betesmarken och asfalten upphör här och blir grus och -lerunderlag.

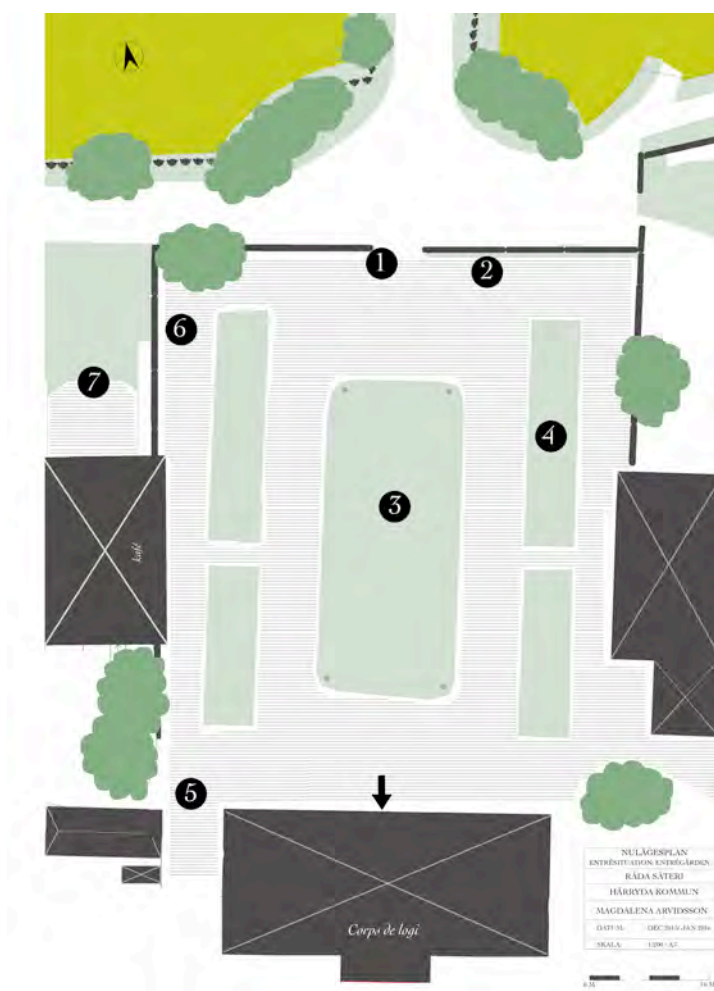
foto: förf

4. Entré till en tillhörande gammal arbetarbostad. Längs med murarna växer det gräs på ett oregelbundet sätt.

karta från 1776
Hämtad ur historisk dokumentation av Råda Säteris
trädgårdar (2012)

Entrésituation: Entrégården

Entrégårdens centrala roll som huvudbyggnadens stolta framsida tycks idag vara förbisedd. Genom århundraden har den platsen genomgått förändringar enligt tidens rådande tycke och smak. Idag upplever man den här ytan mest en gräslagd, outnyttjad yta. På ytan står det några stolta träd kvar som idag är mycket gammal. I stort behovs den här ytan tas omhand.

1. Gamla grindfästen sitter kvar i muren som omgärdarentregården. En grind i smide som tillkommit senare står uppställd. Den är i mer modernistisk stil och tycks inte

riktigt stämma överens med det rådande uttrycket hos övrig arkitektur.

2. Längs med muren på den här sidan löper en relativt nyanlagd perennplantering.

3. Fem rektangulära gräsytor dominerar hela ytan.

I övrigt är det grusade gångar. Gräsytan i mitten är i varje hörn försedd med ett mindre granitblock. I övrigt är gräsyterna helt tomma.

4. Gräsyta

5. Det här är ett uttrymme som omedelbart hamnar i besökarens siktlinje när man kliver innanför entrégårdens murar. De tillfällena som jag har besökt platsen har den här ytan används som lastzon och parkering för restaurangverksamheten. Ett sådant inslag anser jag höra mer till baksidan av en anläggning. Det faktum att de använder den här ytan måste innebära att möjligheterna att göra det från någon annanstans är begränsad. Området kring fasaden är ganska glest smyckat med undantag för ett par gjutjärnkrukor

6. Sporadisk uppställningsyta för kafémöbler. Ser väldigt slumpmässigt ut att det står kafémöbler på entrégården

7. Stenlagd uteservering som används av kaféet.

Grind och de gamla grindfästena

En bild av entrégården och uttrycket som råder idag. till höger kan man se exempel på hur en del används som last och-parkeringsyta

foto: förf

Råda Säteri: idag och igår

Råda Säteri ligger vackert vid halvön Labbera med utsikt över Rådasjön i Mölnlycke strax utanför Göteborg. Området är ett kuperat landskap av ädellövskogar och betesmarker och är idag klassat som ett naturreservat. Råda Säteri är en plats med en spännande historia. Många intressanta personligheter har både bott på och besökt Råda genom århundradena¹¹. Råda Säteri har anor från 1300-talet men de huvudbyggnader som platsen idag består av är uppförda 1772¹². Huvudbyggnaden och de två tillhörande flyglarna är i sengustaviansk neoklassicistisk stil men vem som står för arkitekturen är omstritt.

Somliga menar att det är den brittiske hovarkitekten William Chambers (1723-1796) som ligger bakom ritningarna (mest känd för Somerset House i London och Kew Gardens också i London). Vidare menar man att ägaren, tillika Chambers svåger, direktören för Ostindiska kompaniet Martin Törngren, som var med och påverkade utförandet. Utöver det finns det tillhörande ekonomibyggnader Råda Säteri ligger inbäddad i en park vars utformning det inte finns någon känd arkitekt bakom.¹³ Man når Säteriet genom att ta sig uppför en lång lindallé som leder upp till huvudbyggnaden och entrégården.

Allén är en del av den långa huvudaxeln som leder genom huset och mynnar ut vid en stenbrygga i vattnet varpå ett lusthus en gång stod.¹⁴ Huvudaxeln möter en tväraxel som går genom huset. Längre bort flankeras tväraxeln av två sädesmagasin, daterade till 1600-talets slut. Vilket vittnar om att parkens struktur är mycket gammal.

Råda Säteri sett från andra sidan Rådasjön.
Nedan plan över området från 1776

¹¹ Råda Säteri Wikipedia. 2015. https://sv.wikipedia.org/wiki/Råda_säteri (Hämtad 2015-12-02)

bildmaterial Härryda kommun

¹²Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 4

¹³Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 6

¹⁴Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 15

Stilmässigt stämmer parkens struktur väl överens med 1600-talets rådande barocka ideal med symmetri, långa siktlinjer och terrasseringar.¹⁵ Den tidigaste kartan över Säteriet är dock från 1776 och stämmer i stort sett med dagens struktur.¹⁶

Plan från 1884. Bildmaterial: Härryda kommun

Genom århundraden har platsen förändrats, både till följd av vegetationens naturliga utveckling men också till följd av de olika stilepoker som passerat under tidens gång.¹⁷ På Martina von Schwerins (1789-1875) tid var platsen mer av en lummigt landskapspark. Hon använde hela halvön Labbera som en park där hon till och med uppförde en ruin för att öka den romantiska naturupplevelsen, helt enligt rådande estetik.¹⁸ Martina von Schwerin skulle senare komma att sälja Råda till Gustav Ferdinand Hennig, industrimannen bakom den textilindustri som har varit med och gjort Mölnlycke känt. Efter Hennigs död 1853 hade Råda flera ägare under kort tid. Den gästvänlige kammarherren Magnus Lagerberg köpte Råda 1880 och drev det fram tills han gick i personlig konkurs 1897.¹⁹

Kanske till följd av alla de fester han höll som sedermera lockade många berömda personer till Råda. Lagerberg utvidgade också Råda till att bli en handelsträdgård. Skörden såldes inne i Göteborg och i den egna butiken, Råda Säteris blomsterhandel, på Stora Nygatan mitt i stan. Under den här tiden ska trädgårdarna ha varit mycket välskötta. Trädgården sågs som en viktig statusmarkör. Planritningar samtida med Lagerberg visar välskötta rabatter, troligtvis tapetgrupper som var populärt vid den här tiden.²⁰

---

¹⁵Andersson, Thorbjörn. Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år. 1. uppl. *Byggförlaget, 2000 s. 29

¹⁶ Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 17

¹⁷Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 17

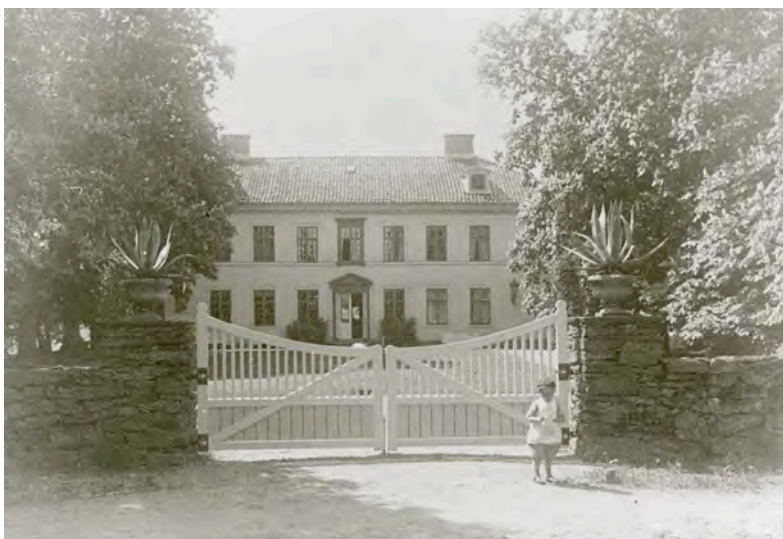
¹⁸Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 19

¹⁹ Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 7

²⁰ Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 18

*Fotografi över entrén från 1912,
Kaleb Thorin, Alingsås*

Efter Lagerbergs konkurs tog familjen Ekman över Råda. Familjen Ekman var kända i Göteborg för att driva Carnegieska verken som bryggde porter och tillverkade socker. Under den här tiden var Råda ett sommarresidens.²¹ Handelsträdgården var utarrenderad och växte än mer i storlek. De första fotografierna från trädgårdarna börjar dyka upp kring sekelskiftet 1900. På bilderna syns en prunkande park. Troligtvis valde man också sina tillfällen för när de här fotografierna skulle tas. Flera stora och påkostade tapetgrupper syns. Sittplatser på olika ställen som för tankarna till umgänge och punchdrickande.

1930 dog Gustav Ekman men säteriet drevs vidare inom familjen²².

Sedan 1964 har Råda Säteri ägts av Härryda kommun. Jordbruket kom att drivas vidare av familjen Ekman fram till 1970-talets hälft.²³ Idag är parkens stomme, med huvudaxel och tväraxel i stort sett den samma som när den en gång anlades. Den långa axeln är dock bruten av Säterileden, en bilväg som byggdes under 1980-talet. De mesta av parkens mindre gångsystem är igenlagda. Terrasserna saknar nästa helt träd och buskar.²⁴ Parken är idag i sig inte ett utflyktsmål för turister eller lokalbor.

Det som däremot aktiverar platsen är delvis Råda ridklubb som sedan mitten på 1970-talet har huserat på området. Idag är det ett viktigt aktivitetsskapande inslag på Råda. Dessutom är de betande hästarna ett fridfullt inslag vid betesmakerna längs Säterileden. Likaså har den intilliggande badplatsen länge varit ett populärt utflyktsmål för barnfamiljer i området.

Det har drivits gästgifveri i huvudbyggnaden sedan 1970-talet. Ambitionsnivån har dock varierat bland de olika näringsidkarna. I en av de intilliggande flyglarna är det idag också ett glasskafé. Min uppfattning är att de här verksamheterna inte alls drivs i samklang med platsen. Snarare ökar det på känslan av själlöshet. Det korta vägen till stan och det faktum att konsumenter blir allt mer medvetna gör att större kravs ställs på verksamheter idag. Men platsens spännande historia och dess vackra läge vid Rådasjön har länge gjort det populärt för bröllopsarrangemang och andra större festarrangemang.

Ett relativt nytt inslag, som är i linje med Rådas historia av trädgårdsodling, är öppnandet av Gerbianska trädgården 2005. Det är en liten plantskola som arbetar med exklusiva geofyter och perenner.

---

²¹ Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 8

²² Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 8

²³ Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 8

²⁴ Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 9

Fenomenet plats och Genius Loci

En plats är mycket mer än bara en nål på kartan. Det är en komplex totalitet som inte kan brytas ner till ”dess beståndsdelar”, skriver arkitekturteoretikern Christian Norberg-Schulz i texten *Fenomenet plats* från 1976.²⁵ Kanske är det inte heltäckande att beskriva en plats endast som rumsliga relationer, golv-väggar-tak?

Hur beskriver vi bäst en plats? Norberg-Schulz menar att det är en samverkan dels av platsens atmosfär, men också en helhet av rumsdefinierade element med en given form, färg och textur.²⁶ Sammantaget ger det platsen en given miljökaraktär.²⁷

För att förstå en plats *genius loci* måste vi förstå platsens karaktär menar Norberg-Schulz. Karaktär enligt Norberg-Schulz beror på hur saker är gjorda (tekniskt utförda) och dess förhållande till miljön runt omkring²⁸. Hur ser landskapet ut omkring oss? Hur förhåller det sig mot himlen? Är det kargt eller ett urbant landskap? Han menar också att människan skapar platser som är relaterade till naturen. Således menar han att arkitekturen egentligen handlar om att avtäcka den inneboende potentialen som en given miljö besitter²⁹. ”Där naturen antyder en riktning skapar hon en stig”³⁰. När människan förmår att konkretisera och skapa mening i det hon ser gör hon det genom ting och arkitektur fortsätter han³¹. Tingen hjälper oss att artikulera världen menar han. Norberg-Schulz säger ”Tingen kommer därmed att ”förklara” miljön och göra dess karaktär manifest”. Han ger ett exempel med bron. När en bro placeras i naturen blir det i samma stund en plats tack vare bron³²

GENIUS LOCI enligt

The Oxford Dictionary of Architecture (3 ed.)

Curl, James Stevens Wilson, Susan 2015

”Latin term meaning ‘the genius of the place’, referring to the presiding deity or spirit. Every place has its own unique qualities, not only in terms of its own physical makeup, but of how it is perceived, so it ought to be (but far too often is not) the responsibilities of the architect or landscape-designer to be sensitive to those unique qualities, to enhance them rather than to destroy them.”

Ytan under träden blir till en plats som manifesteras av stolen.

Bildmaterial: Förf

²⁵ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 91

²⁶ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 101

²⁷ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 92

²⁸ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 101

²⁹ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 105

³⁰ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 104

³¹ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 113

³² Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 105

Vidare menar Norberg-Schulz att en plats karaktär i viss mån också handlar om tid.³³ Karaktär kan förändras, men det behöver nödvändigtvis inte betyda att *genius loci* gör det fortsätter han. En plats syfte förändras med tiden, att bevara *genius loci* handlar således om att konkretisera den i takt med tidens och platsens utveckling, skriver Norberg-Schulz.³⁴ Platsens en gång avtäckta inneboende potential bevaras således genom ny arkitektur. *Genius Loci* ger liv åt platsen, det säger vad platsen vill vara säger han³⁵.

Egen kommentar till stycket ovan: Jag tolkar det som att Norberg-Schulz menar att om vi förstår hur platsen en gång var ordnad av människan, hur dess karaktär skapades mot den omgivande miljön, då förstår vi *Genius Loci*. Det är av människan skapat utifrån vad hon läser in i den miljön hon är i. Eftersom att det en gång var skapat av en mänsklig hand så finns det inneboende spår av liv. Vilket i förlängningen innebär att om man är varsam med *Genius Loci*, då finns det liv, eller själ på platsen.

Att konkretisera *genius loci* handlar om att lyssna till platsens givna förutsättningar, skriver Sven-Ingvar Andersson i texten "Den autentiska illusionen". Där refererar till Lancelot "Capability" Brown (1716-1783) som var känd just för att ta tillvara på en plats möjligheter. Det var en romantisk epok som hägrade runt hörnet vid Lancelot "Capability" Browns tid och man uttryckte det mer som att "platsens själ ska bringas fram i ljuset"³⁶. Samtidigt betyder *genius loci* i det här sammanhanget också något annat. Precis som Norberg-Schulz varit inne på i sin text, är *genius loci* ett gammalt romerskt begrepp som handlar om att komma överens med anden på en plats. Det utnyttjades också praktiskt. I Egypten odlade man i samklang med Nilen.³⁷ Sven-Ingvar Andersson menar också att arbetet med Versailles rent rationellt handlade om att lyssna till platsens *genius loci*. Från början var Versailles ett oglamouröst sumpmarksområde. Genom att förstå platsens förutsättningar anlade man kanaler som ledde undan vattnet och skapade de vattenspeglar som finns där idag³⁸

Martin Heidegger menade att det som ligger mellan jord och himmel är världen, skriver Norberg-Schulz³⁹. Man bör således ha mer än visuella och praktiska övervägande i arbetet med enskilda platser. Arkitekturen är en svår konst som syftar till att hjälpa människor att bo menar Norberg-Schulz. Att bo är att konkretisera världen som vi ser den och därför ligger arkitekturen närmre konsten än vetenskapen som allt som oftast abstraherar världen till att bestå av mätbara värden menar Norberg-Schulz⁴⁰.

Arkitektur handlar om att konkretisera *genius loci*. *Genius loci* handlar om platsens karaktär, om att läsa tingen i miljön. I tingen och i skapandet tar också människan plats.⁴¹

³³ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 101

³⁴ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 105

³⁵ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 106

³⁶ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I *Kulturmiljövård* 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, 10

³⁷ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 107

³⁸ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I *Kulturmiljövård* 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, 10

³⁹ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 96

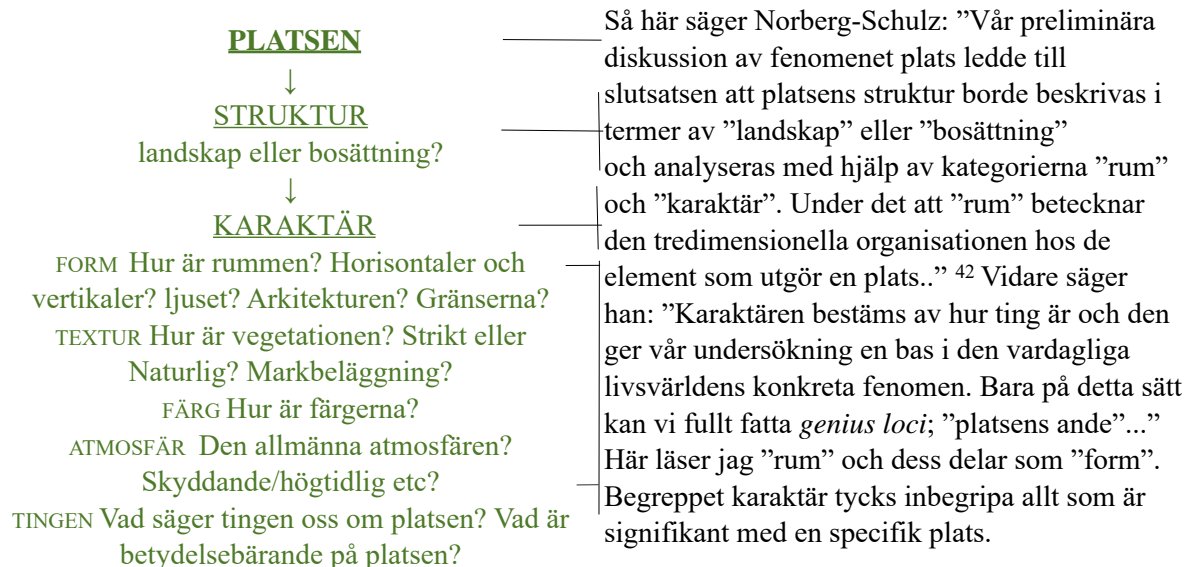
⁴⁰ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 107

⁴¹ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, 107

Egen kommentar till stycket ovan: Under romantiken talade man inom trädgårdskonsten om att "en plats själ skulle bringas fram i ljuset" skrev Sven-Ingvar Andersson i sin text.⁴² Det för tankarna till Herder och Hegel som båda två talade om ett folks folksjäl, tankar som sedan skulle ligga till grund för 1800-talets nationalism ⁴³. Igen kan vi fundera på Lawrence Durrells citat. Har alla platser sin egenart? Finns det något med platser som kan beröra alla människor oavsett kulturella betingelser? Vad är det som på djupet berör en människa? Måste karaktären förstärkas för att kunna nå fram/kommunicera till alla människor oavsett kulturella betingelser? Är det en sorts autenticitet vi vill uppleva, låt säga, när vi besöker en alp-by? Sven-Ingvar Andersson menar i sin text att det som ska återskapas vid en platsrestaurering är Upplevelsen. Vilken är då Rådas?

Sökandet efter *Genius Loci* - kan man urskilja en modell?

Efter att ha studerat "Fenomenet plats" framgår, vad jag kan tyda, en viss modell som kan vara hjälpsam i sökandet efter *genius loci*. För att förstå *genius loci* måste vi först och främst förstå dess karaktär har vi kommit fram till. Nedan har Jag själv försökt sätta samman en modell utifrån Norberg-Schulz text

⁴² Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*, Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, s. 98

Sökandet efter *genius loci* hos Råda Säteri

det här kapitlet är en fri reflektion utfifrån modellen i föregående avsnitt

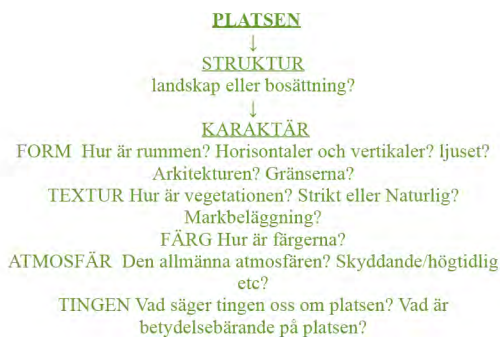

bild: Härryda kommun

Platsen → Struktur

Om man börjar analysen med att titta på den övergripande kartan kan man se att Råda ligger ganska isolerat från övrig bebyggelse.

Det är placerat på en höjd och blickar ut över sjön och omgivande marker. Det är placerat mitt i landskapet med olika landskapstyper runt omkring. Närmast anläggningen är naturen öppen med både öppna betesmarker och den angränsande sjön. De mer slutna partierna består endast av den planterade vegetation som finns i parken.

Jag anser att det är en bosättning i landskapet och jag kan förnimma en ursprunglig tanke från när platsen en gång blev till. Det är ett strategiskt läge. Ensamt, på en höjd, med skydd av några träd kan man blicka ut och ha en känsla av kontroll. Det är som en maktdemonstration.

Karaktär → form

Den långa axeln av träd som löper genom det öppna landskapet bildar en stark kontrasterande form mot sin omgivning. Den här axeln påverkar hela det omgivande landskapet. Den manifesterar hela ytan kan man se på kartan. Den leder upp till bosättningen. Kanske innebär denna starka form att det som inte ingår i denna barocka park blir till icke-tytor? Eftersom att det är här allt det dramatiska sker? Det är här som spelet mellan ljus och mörker sker. Det är här som

I följande avsnitt tänker jag försöka tillämpa den här modellen. Det innebär att avsnittet på många sätt är ett sökande och ett personligt resonering kring de olika rubrikerna. Förhoppningsvis ska den här modellen hjälpa mig att närma mig det som är Råda Säteris själ. Det är också ett försök till att diskutera och förankra mina slutsatser i ritarbetet. På så vis blir det ett försök till att göra det abstrakta ordet själ till något konkret och användbart.

vi kan se människans maktdemonstration över naturen. Just i allén är det en stark rumskänsla med golv väggar och tak.

I mina funderingar kring ordet plats ställer jag mig frågan om det måste finnas "ett rum" för att det ska kunna vara en plats? Eller åtminstone några rumsdefinierande element? Norberg-Schulz menar att ett rum är "den tredimensionella organisationen hos de element som utgör en plats". Men vad skapar en plats? Hur mycket krävs det för att man ska uppleva en känsla av plats? Kanske krävs det ibland endast en stol?

Jag inser att jag har väldigt svårt att analysera

Entrésituation: Säterileden utifrån rubriken "FORM".

Kanske är det för att det inte är tillräckligt mycket av en plats i förhållande till den starka formen som allén utgör. Jag tycker däremot att det finns spår i naturen som pekar mot vad utrymmet här skulle kunna vara. Vatten dräneras ut i vid en yta som är i anslutning till buskuren. Kanske indikerar det på att det bör finnas vatten här?

Det är sankt på sina ställen, det för tankarna till vattenspeglarna vid Versailles som bildades genom att man dränerade våtmarkerna runt om kring? Den här ytan måste bli stark nog för att kunna utgöra en plats i sig själv i förhållande till allén. Det är svårt att dra några gränser i nuläget för vad som är entrén och för vad som är allén.

Bildmaterial: Förf

Bilden överst visar den starka form som allén utgör. Vilken jag anser manifesterar hela ytan. Den accentuerar betesmarken, samtidigt som att den med det blir "endast" betesmark i förhållande till den monumentala allén. Samtidigt blir allén väldigt stark tack vare betesmarken. Nu är frågan om man kan göra entrén till allén stark i sig själv utan att försöka göra en förlängning av allén? Kanske ska man arbeta med horisontaler här som kan fånga upp horisontalen som den enkla allén utgör längre bak i bilden? Tillsammans kanske de kan väga upp den starka vertikalen som allén utgör. Då får man göra det ensamma träddparet på vänster sida till en solitär och sedan på något vis.

Min åsikt är att entrén ska vara fristående men i ett samspel med allén. Därför måste den ytan kontrastera på något vis. Allén utgörs av starka vertikaler. Ser man den enkla allén nere från Säterileden utgör den en stark horisontal, den blir som en fond för hela den öppna betesmarken nedanför som utgör en viktig del av det man ser från Säterleden.

Likasa behöver man addera några element som ger en känsla av plats. Kanske räcker det med en stol? Som i det här fallet skulle kunna vara en bänk vid en vattenspegel. Formspråket hos arkitekturen och de anlagda ytorna är självsäkra och starka. Den linan måste få löpa hela vägen ut.

Tittar man på entrésituation: entrégården så kan man se att arkitekturen har relativt lite att accentueras av eller att accentuera. Vilket gör att det känns naket. Inte stramt, utan ensamt. Självlklart påverkas känslan genom att trädskronorna är nakna. Den här ytan har en given form som endast behöver förstärkas på något sätt.

Entrégården

foto: förf

Karaktär → Textur

Vegetationen på Råda är ett växelspel mellan det strikta och det naturliga. Platsen har starka anlagda former med allén och terrasserna. Men i allén och på terrasserna kan det växa relativt fritt. Också betesmarken är naturligt inslag mot det strikta. Dock finns det ganska lite formklippt och tuktat. Det är ordnat genom att stå i rader. Det är också terrasserna eller trädraderna som utgör naturliga gränser i landskapet. Däremellan kan det komma betesmark var i man kan ströva fritt. Texturen är ganska rustik, inget "finlir". Det är gamla träd och mossbelagda stenar som möter gräs och betesmark.

Här är en bild där jag ritat upp några linjer som kan ge en känsla av vad horisontaler skulle kunna göra för känslan av entrésituation: Säterileden. Likaså har jag låtit göra en markering av marken i det här området för att se vad det kan ge för effekt. Jag förnimmer mycket mer en känsla av plats än tidigare.

bildmaterial: förf

Till höger är det en bild på den absidformade entrésituationen där gräset idag växer ut och skapar t-korsningen. För att illustrera ett exempel på hur markbeläggningen skapar en medvetenhet om ytan vi är på har jag tagit samma bild men tagit bort gräset. Ytan känns större och man upplever att den hänger samman på ett annat sätt.

bildmaterial: Förf

Det samma gäller markbeläggningen som idag är sliten och hålig asfalt, alternativt lera och grus. På de mer ordnade terrasserna på baksidan av huset är det grusgångar. Markbeläggningen är en stark indikator som skapar gränser i vårt medvetande för oss.

Karaktär → färg

Som jag redan varit inne på tidigare är det som dominerar färgerna är de stora skillnaderna i ljus och mörker. Spelet mellan det öppna och det stängda. Det gäller även arkitekturen som från sjösidan ligger inbäddad i grönska och syns därför på ett distinkt vis med sin ljusa fasad.

Färger som dominerar sommartid är grönt i olika nyanser. Markbeläggningen och murar är mörka mot antracitgrått. Under hösten när träden får sina höstfärger händer något annat med platsen. Det blir tyngre. Marken känns ännu mörkare. Vintertid står allén och alla de andra knotiga gamla träden svarta mot den ljusa himlen. Då är platsen kall, kanske i avsaknad av vintergröna växter.

Karaktär → atmosfär och tingen

De båda rubrikerna bakas samman i en resonerande text för att jag anser de vara svåra att sära på. De är avhängiga varandra.

Råda Säteri känns som en gammal ståndsmässig dam i en sliten Chandelldräkt. Full av spännande historier att berätta från forna glansdagar, hon är fortfarande elegant i sin dräkt men det börjar bli allt mer dekadent. Ändå vill man sitta ner i en fåtölj och lyssna på vad hon har att berätta.

Jag inbillar mig att Råda Säteri idag är precis en sådan plats som jag föreställer mig att Martina von Schwerin försökte ge känslan av att vara när hon byggde den där ruinen ute på Labbera i början av 1800-talet. Jag tror att hon försökte stärka banden till platsen genom att skapa en fornlämning. Hon ville kanske öka platsens känsla av att vara mytomspunnen? Ge naturen runt omkring ett stråk av mystik och på det hela taget göra platsen till en teater. Ruinen, motsvarar *tinget*, Martina von Schwerin är *människan*, och hon artikulerar med ruinen ett stycke natur, där ute på Labbera, hon gör det på så vis till en plats. Hon ger det på sitt sätt mening anser jag om jag ska använda Norberg-Schulz synsätt. Ruinen är mycket mer en bara en ruin, den är ett försök till att konkretisera det poetiska som von Schwerin upplevde på platsen. Samtidigt var det också en populär samtida symbol för alltings förgänglighet ⁴³

Råda har allt som en spännande plats skulle ha under 1700-talets romantiska period. Mytomspunnen och inbäddad i naturen. Det bär känslan av att det finns något djupt nedärvt i

⁴³ Blennow, Anna-Maria. *Europas Trädgårdar: från antiken till nutiden*. Lund: Bokförlaget Signum i Lund, 1995, s 103

markerna runt omkring⁴⁴. Det finns en dramatik i landskapet. En kontrastverkan mellan de öppna betesmarkerna och slutna ädelskogarna med sina höga tak. Små vattendrag som slingrar sig mellan kullarna och ut i Rådasjön. Aldrig helt öppet för att man ska kunna urskilja vad som döljer sig i skuggorna. Precis som ett av de stora namnen under romantiken, Victor Hugo menade, bör dramatiken vara växlande mellan ljus och mörker och det groteska och det sublimes, så är naturen här⁴⁵. Trädgården är egentligen lite av en teaterdekor, menar också Sven-Ingvar Andersson⁴⁶. Trädgården kan ses som en iscensättning av naturen som ska berätta den berättelse som vi vill att besökaren ska uppleva. Kanske är själva berättelserna som Råda bär på det en bärande del av platsens *genius loci*? Är det den som ska förstärkas? Är det platsens dramatik som ska framhävas?

Inbäddad i naturen ligger Råda säteri. Dess vita fasad blir tydlig i den mörkgröna omgivningen. I århundraden har det varit en herrgårdsmiljö. Min uppfattning är att just *tiden* alltid har varit en viktig del av den här platsen. Med detta menar jag tiden som den här platsen har varit en *plats*. Platsen har sedan stenåldern varit brukad av människor. På något sätt har marken mycket tidigt varit en boplat och genom århundraden har det gång på gång konkretiserats i ny arkitektur för att slutligen bli en högreståndsmiljö. Kanske är det rika djur- och naturlivet som varit viktigt? Det strategiska läget på en höjd i en vik? Hur som helst skapar tiden på många sätt platsen och längs tidslinjen kan vi resa tillbaka till begynnelsen och förstå desto mer av platsen.

Det krävs vissa *bestående* delar för att en plats ska kunna vara en plats. Det kan vara viktigt för oss människor också för vår orienterings skull, skriver Norberg-Schulz⁴⁷. Också för att förstå den plats vi finns på och ge den en djupare mening. En plats kan förändras men det behöver nödvändigtvis inte *genius loci* göra, har vi redan kommit fram till.

Kanske borde jag arbeta med att förstärka känslan av tid, ”tidens tand”, och historia? Stora och spännande träd finns bevarade som ett levande uttryck för historien. Ska man arbeta med att ta bort några av de attribut som finns idag som vi mer kopplar till vår tid och vår vardagliga miljö? Herrgårdsmiljön, och det maktspråk som den talar, finns på Råda, om än på ett bedagat sätt. Det har länge varit en högreståndsmiljö, inte bara för dom som bott där, utan också för hela bygden. Råda Säteri är således en viktig plats för hela Mölnlycke och ett stycke levande historia för orten som bör tas om hand. Inte minst är kopplingen till Hennig och Mölnlycke fabriker en viktig del av Mölnlyckes identitet. Lite långsökt kan man säga att Råda Säteri blir hela ortens herrgård. Hur gör vi då för att göra platsen till mer än bara badplats och strövområde? Hur ska vi bli stolta över Råda igen?

Runt omkring Råda Säteri är det idag också betesmarker för hästar. Det ligger också kolonilotter. Råda har en agrar historia. Något som också är närvarande idag på olika sätt. Delar av fruktodlingarna finns kvar och har förstärkts med biodlingar. Det agrara inslaget är viktigt och är på många sätt en naturlig del i det här omväxlande landskapet här omkring. Det blir också en spännande kontrastverkan mellan olika naturtyper. En intressant historisk aspekt på att kombinera olika naturtyper är det faktum att det under 1700-talet var populärt att kombinera barocka inslag, siktlinjer och terrasseringsar, med nyttoodlingar. Det innebär att högreståndspersoner med knappare resurser än kungligheterna kunde få möjlighet till en ståndsmässig trädgård samtidigt som man

⁴⁴ Wilke, Åsa. *Villaträdgårdens historia: ett 150-årigt perspektiv*. Stockholm: Prisma, 2006 s 153

⁴⁵ Romantiken *Nationalencyklopedin*. 2015. <http://www.ne.se/lang/romantiken> (Hämtad 2015-12-02)

⁴⁶ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I *Kulturmiljövård* 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s.10

⁴⁷ Norberg-Schulz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*; Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, s. 108

kunde bibehålla de mer inkomstbringande delarna av trädgården⁴⁸. Kanske ett grepp att använda igen på något sätt i designprocessen?

Då som nu uppskattar vi människor naturen och de scener som vi hamnar i under promenaderna i det omväxlande landskapet. Friluftslivet är levande i det vackra naturreservatet runt Rådasjön. Ridklubbens verksamhet, likaså segling på sjön och promenader i skogen är populära aktiviteter som för människor till området. Det kan man kanske se som vår tids form av naturromantisering? Vurmen för naturen har nog alltid funnits för människan och tar sig under tidens gång olika uttryck. Vårt intresse för att vistas i naturen, och vandringen i naturen har alltid varit viktigt på den här platsen. Ska man försöka att finna ett sätt att förstärka känslan av vandring? Det aktiva och sinnliga i att vandra. Hur aktualiserar man det bäst? Genom att arbeta med trösklar och material på olika sätt?

Flera stilepoker har dominerat under tidens gång. Efter de barocka trädgårdsidealerna som representeras på Råda i de långa siktlinjerna, axlarna och terrasseringarna kom intresset för den romantiska landskapsparken. Den som Martina von Schwerin vurmade för och inkorporerade hela Labbera till att vara hennes landskapspark. Senare kom tapetgrupperna och intresset för *utsmäckning*⁴⁹.

Kanske kan man förstärka de här idealerna och låta dem kontrastera mot varandra? På så vis finns också historien närvarande. Kanske kan man också finna ett grepp där de olika naturtyperna som finns representerade också kan få en plats. Genom kontrastverkan kan jag kanske skapa en spännande dynamik som platsen kan behöva?

Kanske hade det varit spännande att arbeta med en modern tapetgrupp? Kanske med gräs som också kan föra tankarna till betesmarkerna som ligger runt om?

Arkitekturen på Råda Säteri är väl avvägd mot platsens omgivningar. Det är en sober och modest byggnad. Om Chambers skulle ligga bakom arkitekturen så stod han för en neoklassicistisk stil och palladiansk klassicism⁵⁰. Stilen utgår från intryck från den italienske renässansarkitekten Andrea Palladio (1508-1580) och är till karaktären stram, gärna med kolonner efter intryck från romerska tempel. Dessa element finns dock inte representerade på Råda Säteri. Men det finns en harmoniskt stram, värdig karaktär över arkitekturen. Den är i trä men har stenarkitekturens tyngd vilket var eftersträvt vid den här tiden⁵¹. Tittar man på Partille Slott, som Chambers också ska ha varit inblandad i, så är de lika i karaktären. Kanske att han gjorde en slags anpassad less-is-more neoklassicism? - , i linje med de gustavianska idealerna, för norra Europa som skulle passa oss bättre än den som dominerade nere på kontinenten. William Chambers är som sagt mest känd för byggnader i London och den kinesiska pagoden i Kew Gardens. I Sverige har han också spelat en viktig roll, om än kanske mer som en bakgrundsgestalt, genom att vara Fredrik Magnus Pipers lärare⁵². Därför känns det föga troligt, trots släktbanden, att det är Chambers som ligger bakom

---

⁴⁸ Flinck, Maria. *Tusen år i trädgården: från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*. Stockholm: Rabén Prisma 1996 s 54

⁴⁹ Wilke, Åsa. *Villaträdgårdens historia: ett 150-årigt perspektiv*. Stockholm: Prisma, 2006 s. 154

⁵⁰ Davies Penelope, Denny Walter, Hofrichter Frima Fox (2006) *Janson's History of Art: The Western Tradition*, Sjunde upplagan, New Jersey: Prentice Hall s. 540

⁵¹ Archidea AB. Vårdprogram för Råda säteri. Härryda kommun: 2010. s 47

⁵² Andersson, Thorbjörn. *Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år*. 1. uppl. *Byggförlaget, 2000 s 107

arkitekturen och då inte gjort något avtryck i trädgården. Eftersom att arkitekten allt som oftast under den här tiden också var inblandad i trädgårdens utformning⁵³.

Jag ser starka kopplingar mellan min egna tankar kring *genius loci* och romantikens syn på den besjälade naturen. Som om platsen bär på svaret på vad det själv vill vara. Kopplingen till Rousseaus syn på naturen som källan till det goda finns där också.⁵⁴ Idag romantiserar vi naturen och ser det som att återgå till våra rötter, fly stadens urbana miljöer. Samma tongångar förekom under 1800-talets romantiska period. Då ansågs upptagenheten kring förnuftstänkandet som ytligt, skriver Sven-Eric Liedman i sin bok *I skuggan av framtiden*⁵⁵. Friedrich von Schiller (1759-1805) menade missmodigt att "Nytan är tidens stora idol"⁵⁶

Kanske är vår tids fascination för "det äkta" en reaktion mot den ganska hårda tidsålder som vi lever i? Ökar därmed också behovet av den här typen av rekreationsområden som ger oss en direkt koppling till historien och våra egna rötter?

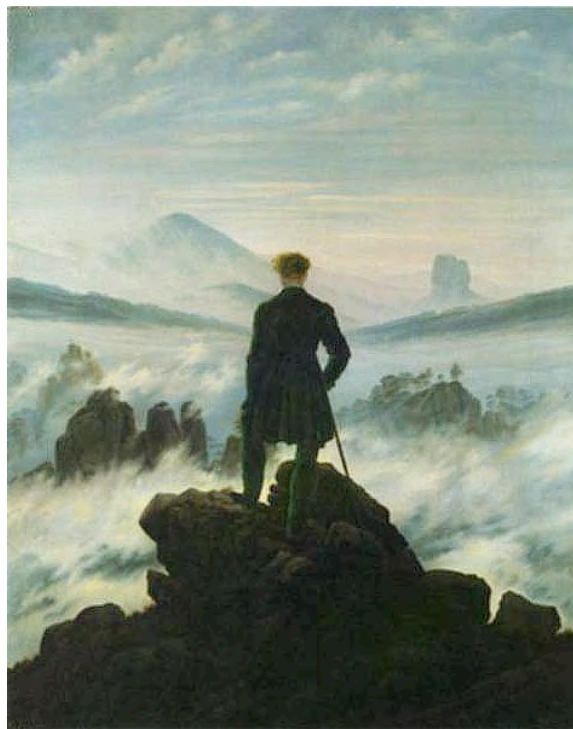
Naturen bär i sig på en oförutsägbar kraft som vi människor aldrig kommer kunna värja oss emot helt och hållet. Kanske är det ur denna insikt som vår fascination för naturen också kommer?

Kanske är denna insikt lika stor i alla tidsåldrar? Romantikerna såg det poetiska och myterna i sin tillvaro.

Naturen bär i sig på en oförutsägbar kraft som vi människor aldrig kommer kunna värja oss emot helt och hållet. Kanske är det ur denna insikt som vår fascination för naturen också kommer? Kanske är denna insikt lika stor i alla tidsåldrar? Romantikerna såg det poetiska och myterna i sin tillvaro.

Det fanns en slags melankoli i bildkonsten från den här tiden. Närmast tänker jag på Caspar David Friedrichs målning med den ensamma vandraren som blickar ut över ett dimmigt landskap. Jag kan förstå det där vemodet, kanske bär Råda också på lite vemod? Finns det en kvalitet i att platsen har blivit lite bedagad? Är det också ett uttryck för alltings förgänglighet?

Det är svårt att inte romantisera en plats som Råda. Huset ligger och blickar ut mot sjön, vackert inbäddat i ett omväxlande landskap. Huset bär på alla myter, som en människa som har levt i flera hundra år. Här finns spår av människor och människoöden. Den starka lokala förankringen finns där, den som gör den här platsen till just den här platsen i Mölnlycke. De här delarna vill jag att man som besökare

Caspar David Friedrich
Vandraren över dimhavet, år 1818

bild: Wikipedia

⁵³ Flinck, Maria. *Tusen år i trädgården: från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*. Stockholm: Rabén Prisma 1996 s 54

⁵⁴ Liedman, Sven-Eric. *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonniers, 1997. s 116

⁵⁵ Liedman, Sven-Eric. *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonniers, 1997. s 117

⁵⁶ Liedman, Sven-Eric. *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonniers, 1997. s 378

ska uppleva när man kommer till platsen. Kanske är det här värden som alltid kommer att påverka människan oavsett tidsålder? Det finns något djupt mänskligt i fascinationen för andra människors livsöden och vår gemenskap med dom. Är det kopplat till vårt intresse för att uppleva platser? Är det de här värdena som ger alla platser dess unika själ? Är det kanske det här som är alla platser *genius loci*?

Om olika bevarandeprinciper

- lagar - om att skydda och vårda - värdering - målbild - metoder för bevarande

Lagar

Råda Säteri är sedan 1969 byggnadsminnesmärkt. Skyddsföreskrifterna, hämtade från Bebyggelseregistrets hemsida, är från 1969 och lyder på

följande vis⁵⁷:

Huvudbyggnaden jämte tillhörande flyglar - på en till dessa föreskrifter hörande karta markerade med bokstäverna A, B och C - må ej utan riksantikvariens samtycke rivas, flyttas eller eljest till sitt yttre förändras.

Byggnaderna A och B må ej heller till sitt inre utan riksantikvariens samtycke förändras.

Magasinsbyggnaderna, på kartan betecknade D och E, må ej utan riksantikvariens samtycke rivas, flyttas eller eljest till sitt yttre förändras.

Inom det på den ovan nämnda kartan med röd linje markerade området må ej utan riksantikvariens samtycke väsentligare förändringar vidtagas. Sålunda får inga byggnader uppföras eller förändras liksom ej heller större träd fällas.

Ägaren är skyldig att väl hävda och vårda de i punkterna 1 och 3 nämnda byggnaderna samt det i punkt 4 avsedda området.

Arbetet med Råda Säteri är ett bevarandearbete. Ett byggnadsminne och byggnadsminnesmärkningen syftar till att bevara en given kulturmiljö

”Ett byggnadsminne är det starkaste kulturhistoriska skyddet bebyggelse i Sverige kan åtnjuta.

Byggnadsminnen berättar om historiska skeenden och hur samhället över tid förändrats.

Berättelserna rymmer även specifika händelser och enskilda personers historia. Syftet med byggnadsminnen är att bevara spår av historien som har stor betydelse för förståelsen av dagens och morgondagens samhälle och att garantera människors rätt till en viktig del av kulturarvet...”⁵⁸ så står det i Råda Säteris vårdprogram

Jag tycker den texten känns som klippt och skuren för arbetet med *genius loci*. Kanske kan man se det som att arbetet med *genius loci* på många sätt är ett arbete som är likt arbetet med byggnadsminnen? Likt på så vis att man arbetar systematiskt och metodiskt för att värna om en plats unika egenskaper oavsett om en plats är tilldelad en speciell märkning eller ej.

Det handlar om att ständigt uppmärksamma och vara medveten om de kvalitativa egenskaper som finns nedärvt i varje plats.

Hur ska ett sådant bevarandearbete gå till? I Råda Säteris vårdprogram är det mycket konkret vad det är man inte får förändra. Men många gånger har trädgårdar anlagts i en tid då tillgången på

⁵⁷ Råda Säteri Bebyggelseregistret <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/byggnad/visaKartlankar.raa?byggnadId=21400000422366&page=kartlankar> (Hämtad 2016-01-12)

⁵⁸ Archidea AB. Vårdprogram för Råda säteri. Härryda kommun: 2010. s 44

kapital i form av pengar och arbetskraft var närmast oändlig. Man måste finna ett förhållningssätt för hur en grön miljö ska kunna bevaras utifrån de resurser som finns eller möjligtvis kan tillskansas

Kulturmiljöer påverkas av flera olika regelverk. Oftast handlar det om kulturmiljölagen (KML) där byggnadsminnesförklaringen utgör kapitel 3, miljöbalken och plan- och bygglagen (PBL)⁵⁹. I Råda Säteris fall skyddas platsen av KML och PBL men också genom Miljöbalken då området är klassat som naturreservat. Vidare är alléer, trädtrader och stenmurar skyddade genom biotopskyddet, också det under Miljöbalken. Lokalt är platsen också skyddad genom det kommunala kulturminnesvårdsprogrammet⁶⁰.

När det gäller den här typen av skyddade kulturmiljöer är det vanligt att det upprättas ett vårdprogram. Syftet med ett vårdprogram är att skapa ett redskap som är användbart i arbetet för att utveckla och skydda kulturmiljön⁶¹. Så även gjort för Råda Säteri. Vårdprogrammet är författat åren 2009/2010 och innehåller övergripande beskrivningar och värderingar av hela anläggningen. Vidare har det på beställning av Härryda Kommun gjorts en historisk dokumentation över Råda Säteris trädgårdar. Utredningen blev klar och publicerad 2012 och syftar till att ligga som grund för att söka uppdatera byggnadsminnesskyddet. Ett behov av en sådan uppdatering väcktes redan i det tidigare vårdprogrammet från 09/10. I slutsatsen slog man fast att ”det inte bara är byggnaderna i sig som utgör värdet utan kulturmiljön i sin helhet. Landskapet som byggnaderna är placerade i med park, odlingar, trädgårdar, hamnmiljöer m.m har ett mycket stort värde utan vilket Råda inte hade varit detsamma”⁶². Man slår också fast att skyddsföreskrifterna som byggnadsminnesförklaringen utgörs av bör kompletteras och bland annat även bör innefattas av ”kulturvärdena i utemiljön”⁶³

Enligt Riksantikvarieämbetet ska man generellt inte se skyddsföreskrifterna som statiska utan de kan komma att utökas vid behov. KML uppdaterades 1988 och kan numera även innefatta park- och trädgårdsanläggningar⁶⁴. Vidare, skriver RAÄ att de allra tidigaste besluten om byggnadsminne från 1960-talet, då lagen antogs, utelämnade många gånger väsentliga delar i vad vi idag skulle betrakta som en viktig del av en kulturmiljö⁶⁵. En tanke som dyker upp är att man här kanske kan hitta lite av förklaringen till att Råda Säteris exteriörer på många sätt idag är eftersatta och underprioriterade.

De inledande raderna till kulturminneslagen är följande⁶⁶: ”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvar för kulturmiljön delas av alla.”

---

⁵⁹ Gnet, Cissela y och Lindberg, Ulf. Plattform Kulturhistorisk värdering och urval Rapport. Riksantikvarieämbetet Stockholm : 2014.s 47

⁶⁰ Archidea AB. Vårdprogram för Råda säteri. Härryda kommun: 2010. s 46

⁶¹ Riksantikvarieämbetet. Förenklad beredning av statliga byggnadsminnen Tydligt och ändamålsenligt ansvar i enklare processer Rapport. Riksantikvarieämbetet Stockholm: 2012 s.4

⁶² Archidea AB. Vårdprogram för Råda säteri. Härryda kommun: 2010. s 48

⁶³ Archidea AB. Vårdprogram för Råda säteri. Härryda kommun: 2010. s 46

⁶⁴ Riksantikvarieämbetet. Vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen Byggnadsminnen Skyddets innebörd och omfattning (3 kap 2-3 § §) Rapport. Riksantikvarieämbetet Stockholm : 2014. s 4

⁶⁵ Riksantikvarieämbetet. Vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen Byggnadsminnen Skyddets innebörd och omfattning (3 kap 2-3 § §) Rapport. Riksantikvarieämbetet Stockholm : 2014. s 8

⁶⁶ SFS nr 1988:950. *Kulturmiljölagen*

Då frågar jag mig vad det i praktiken innebär att ”skydda och vårda” när det handlar om parker och trädgårdar som består av levande växtmaterial?

Vidare säger lag 2000:265 i KML följande: ”När en byggnad förklaras byggnadsminne, skall länsstyrelsen genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaden skall vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras.

Om det behövs får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas”

KML omformulerades 1988. Det är nära 20 år efter att Råda Säteri blivit byggnadsminnesmärkt.

Under den tiden, och fram till att ett mer målinriktat arbete tagit fart, har mycket hunnit hända med det levande växtmaterialet som parken består av.

Egentligen har det inte i något fall förrän under 1980-talet funnits något lagstiftande incitament till att vårda miljöerna runt omkring våra byggnadsminnesmärkta byggnader runt om i landet. Arbetet i de här miljöerna har med andra ord kunnat skötas lite godtyckligt och standarden har därmed varierat rejält.

Vad innebär det för förhållningssättet till arbetet med de gröna miljöerna idag? Vilken skillnad gör den lagändringen i KML med den allmänna attityden kring historiska gröna miljöer? Det ökar den allmänna medvetenheten kanske, om än sakta med säkert. Engagemanget för i synnerhet de gröna miljöer som kan komma att skyddas av KML bör skyndas på eftersom att det just rör sig om levande växtmaterial. Ju längre tiden går desto svårare blir det att ta ställning kring huruvida man ska man *renovera*, *rekonstruera* eller *förnya* det växtmaterial som finns på platsen helt och hållet. ”Skydda och vårda” i första steget bör vara att starta ett målinriktat arbete.

När det rör sig om arbete med skyddade anläggningar av det här slaget rekommenderar RAÄ att arbetets upplägg genomförs i samrådan med på området kunnig fackman ⁶⁷.

Hur bör ett målinriktat arbetet med en historisk trädgård gå till?

Första utgångspunkten är att göra en gedigen historisk undersökning och förstå platsen, menar Sven-Ingvar Andersson⁶⁸. Arbetet med historiska trädgårdsanläggningar finns också reglerat i ICOMOS -IFLA:s text, det s k ”Florensdokumentet” som alla svenska landskapsarkitekter (LAR) är förbundna till.⁶⁹

I *Näas Slotts Trädgårdar. Riktlinjer för restaurering* (Andersson, Degerman, Hamberg 1992) refererar författarna till det ”Florensdokumentet” och specifikt artikel 15 där det står följande: ”Ingen restaurering och framförallt ingen rekonstruktion av en historisk anläggning eller trädgård får göras utan föregående noggranna studier som kan garantera att arbetena är korrekta ur vetenskaplig synpunkt. Sådana studier kan innebära allt från arkeologisk utgrävning till sammanställandet av dokument om anläggningen i fråga och om liknande anläggningar. Innan arbetena själva påbörjas måste en plan för dem utarbetas som grundas på ovan nämnda studier. Denna plan måste underställas en expertgrupps gemensamma prövning och godkännande”

Värdering

Sven-Ingvar Andersson fortsätter sitt resonemang i samma text med att säga att man bör förstå att det rör om ett sådant arbete där olika yrkesgrupper är

⁶⁷ Andersson, Degerman, Hamberg, *Näas Slotts Trädgårdar. Riktlinjer för restaurering*. Sveriges lantbruksuniv., Alnarp : 1993. s 1

⁶⁸ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I *Kulturmiljövård* 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s 10

⁶⁹ Andersson, Degerman, Hamberg, *Näas Slotts Trädgårdar. Riktlinjer för restaurering*. Sveriges lantbruksuniv., Alnarp : 1993. s 2

inblandade⁷⁰. Ett arbete med en historisk trädgård är många gånger ett projekt i storlek som spänner över lång tid och där stora resurser krävs och många kommer beröras. Det innebär att projektet kommer att ses genom flera olika synsätt.

RAÄ har tagit fram ett underlag som ska syfta till och vägleda och medvetandegöra arbetet med värdering och urval av kulturarv. De metoder som är framtagna för det arbetet anser jag även kan vara applicerbart i arbetet med befintliga kulturarv. Eftersom att arbetet med en historisk trädgård är en värderingsfråga i flera led. Vad som är värdefullt varierar beroende på om du frågar kulturhistorikern, restaurangägaren på området eller politikern. Var och en fyller sin funktion för platsen. Man bör således klargöra motiven för arbetet sett utifrån flera olika aspekter⁷¹ RAÄ menar, i likhet med Sven-Ingvar Andersson, just att det är många kompetensområden som är inblandade i arbetet och betonar vikten av att förstå varandra och föra en gemensam dialog. För att skapa ett mångsidigt sätt att se på en värdering av ett kulturarv, har de arbetat fram fem olika synsätt inom fem sakområden som är användbara i ett sådant arbete⁷².

Jag anser att de fem olika aspekterna bör beaktas även i arbetet med att bevara och utveckla befintliga kulturarv och har därför valt att redogöra kortfattat för dem nedanför.

De fem olika synsätten är hämtade ur RAÄ:s rapport *Plattform för Kulturhistorisk värdering och urval* från 2015

✿ **Kulturhistoriska:** "...Handlar om att beakta företeelser och deras egenskaper som återspeglade uttryck för olika utvecklings- och händelseförlopp, tidsperioder, platser, verksamheter och synsätt".¹⁷ skriver RAÄ

✿ **Estetiska:** "...går ut på att beakta företeelser och deras egenskaper utifrån form och funktion, men inte primärt med avseende på hur de återspeglar kulturhistoriska sammanhang." Vidare, skriver RAÄ "En värdering utifrån estetiska aspekter bygger vanligen på bedömningar av en företeelses arkitektoniska eller konstnärliga egenskaper"⁷³

✿ **Sociala:** "De sociala aspekterna rör hur människor förstår, upplever, använder och förhåller sig till kulturarvet i sig eller till olika situationer, miljöer eller verksamheter där kulturarvet kan utgöra ett mer eller mindre framträdande inslag"

✿ **Ekologiska:** "...handlar om att beakta företeelser och deras egenskaper utifrån deras biologiska innehåll och ekologiska funktionalitet."

Särskilt viktigt är det att ha kunskap om personerna som kan garantera platsens naturvärden.

✿ **Ekonomiska:** "Företags- eller fastighetsekonomiska aspekter kan gälla företags eller individers direkta nytta av kulturarvet och kulturmiljön för verksamhet eller boende. Det kan också handla om olika företeelsers direkta eller indirekta inverkan på olika lokala näringsverksamheter."

Dessa fem aspekter anser jag bör vägas in i utvecklingsarbetet med ett byggnadsminne. De olika aspekterna bör väga lika tungt och tillgodoses var och en för sig.

⁷⁰ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I Kulturmiljövård 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s 4

⁷¹ Andersson, Degerman, Hamberg, *Näås Slotts Trädgårdar. Riktlinjer för restaurering*. Sveriges lantbruksuniv., Alnarp : 1993. s 16

⁷² Gnet, Cissela y och Lindberg, Ulf. Plattform Kulturhistorisk värdering och urval Rapport. Riksantikvarieämbetet Stockholm : 2014 s.15

⁷³ Gnet, Cissela y och Lindberg, Ulf. Plattform Kulturhistorisk värdering och urval Rapport. Riksantikvarieämbetet Stockholm : 2014. s 15

I Rådas fall finns det många bedömningar som behövs göras i utvecklingsarbetet. Vad ska bevaras eller rivas och vad bör tillföras? Svaret tror jag hade varierat sett utifrån de olika aspekterna. Det gemensamma målet bör vara att göra platsen så upplevelserik som möjligt för besökaren på ett hållbart sätt här och nu och för framtiden. För en byggnadsminnesmärkt plats beläget i ett naturreservat kan det tyckas självklart att de kulturhistoriska och ekologiska aspekterna väger tungt. Likaså att de ekonomiska aspekterna väger tungt som de allt som ofta gör. Man bör ändå inte förbise de andra aspekterna som på många sätt kan gynna de andra tror jag. Således anser jag att man bör ha en person som koncentrerar sig på de estetiska aspekterna av arbetet oberoende av de andra aspekterna. God estetik kan främja hela upplevelsen av en plats och förstärka de historiska element som bör bevaras. Vidare främjas de sociala värdena från en stark upplevelse av platsen. I Vårdprogrammet för Råda Säteri värderas platsen utifrån de sociala värdena. Man talar om "upplevelsevärde", "samhällshistoriskt värde" och "socialhistoriskt värde". Man menar att platsen berättar om hur vi har levt och bott under en lång tid. Platsen är också starkt knuten till bygden runt omkring. Det finns således också ett pedagogiskt värde⁷⁴. Många gånger behövs det också ekonomiska incitament för att få anslag till satsningar. Viktigt är att göra klart huruvida hela samhället positivt kan vinna fördelar av arbetet.

Målbild Det är viktigt att konkret formulera vad man vill uppnå med arbetet. Olika personer från olika fält bör tillsammans formulera de här målen. Sven-Ingvar Andersson menar att den verkliga uppgiften med ett arbete med en historisk trädgård först och främst är att återskapa en upplevelse⁷⁵. Och enligt lag har vi skyldighet att "skydda och vårda vår kulturmiljö"⁷⁶. Vidare definierar RAÄ kulturarv som "materiella och immateriella uttryck"⁷⁷. Jag tycker det låter som abstrakta värden som kräver en stor känslighet och förståelse. De immateriella uttrycket ska vara minst lika viktigt som det materiella uttrycket. Det immateriella uttrycket skulle kunna vara den ursprungliga tanken om den upplevelse man ville att platsen skulle förmedla.

Det gemensamma målet bör således vara att göra platsen så upplevelserik som möjligt för besökaren på ett hållbart sätt här och nu och för framtiden. Det bör likaså också vara att söka återskapa och bevara det kulturvärde som platsen besitter och i allra högsta grad även de immateriella aspekterna av kulturvärdet.

Beroende på platsens förutsättningar, hur man värderar platsens olika delar och kanske också förhållningssätt väljer man metod för restaureringsarbetet. Begreppet restaurering används i landskapssammanhang när man genomför omfattande åtgärder för att återställa ett tidigare mer gynnsamt tillstånd i ett landskap. Restaureringsåtgärder vidtas ofta när ett objekt, en miljö eller ett helt landskap vuxit igen eller förfallit så mycket att dess natur-, kultur eller sociala värden riskerar att förloras, skriver Riksantikvarieämbetet på sin hemsida⁷⁸ (11/1) Med tanke på min diskussion rörande den tidigare bristen på lagstadgade incitament för ett ändamålsenligt arbete med gröna ytor runt om de byggnadsminnesmärkta anläggningarna eller de facto att det dröjde ändå in till slutet av

⁷⁴ Archidea AB. Vårdprogram för Råda säteri. Härryda kommun: 2010. s 47

⁷⁵ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I Kulturmiljövård 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s 4

⁷⁶ SFS nr 1988:950. Kulturmiljölag

⁷⁷ Gnet, Cissela y och Lindberg, Ulf. Plattform Kulturhistorisk värdering och urval Rapport. Riksantikvarieämbetet Stockholm : 2014. s. 14

⁷⁸ Medus, Fabian. Riksantikvarieämbetet 2015-08-05. <http://www.raa.se/kulturarvet/landskap/landskapsvard/restaurering-av-kulturlandskap/> (Hämtad 2016-01-11)

1980-talet innan det blev möjligt att lagstadga så är nog många anläggningar i behov av en restaurering enligt RAÄs synsätt. Sven-Ingvar Andersson redogör för ett annat synsätt och menar att man i England ser på trädgårdar som en kontinuitet där dagens tillstånd säger något om platsen. Man låter helt enkelt tidens avlagringar vara närvarande och istället tar man till så små medel som möjligt för att platsen ska bli vacker.⁷⁹ Det förhållningssättet kräver ändå en stor respekt för platsen och dess väsen för att det ska bli bra. Ibland kan det vara rätt väg att gå. Vidare menar han att andra gånger behöver man ta i med hårdhandskarna och föryngra till det stadiet som för den anläggningen är optimal. Återigen, för att kunna göra den bedömningen måste man ha förstått platsen och intentionen. Då kan man igen ställa sig frågan vad det innebär det att ”skydda och vårda”?

Vilken metod ska man välja? Sven-Ingvar Andersson skriver om tre restaureringsprinciper som han har stött på i sina arbeten med historiska trädgårdar.⁸⁰ Det övergripande målet är att återskapa den ursprungliga tanken om upplevelsen av anläggningen och för det finns det olika tillvägagångssätt som kan vara mer eller mindre användbara. Kanske kan de olika metoderna vara olika användbara över anläggningens olika områden?

Vidare menar Sven-Ingvar Andersson att man ska förstå vad trädgården vill förmedla och se till att den får lov att göra det utifrån de förutsättningar som finns⁸¹. Det gäller att kunna urskilja platsens väsen, dess *genius loci*, och kunna göra bedömningen om det är en bra eller dålig anläggning sett ur den aspekten. Kanske är det detta som är essensen av att ”skydda och vårda”? Och just därför är arbetet med *genius loci* på många sätt likt arbetet med byggnadsminnen. Nog ska man ha respekt för historien men inte enbart för historiens sak. Utgångspunkten bör vara platsen och utifrån den ska man göra bedömningen av vad som krävs för att rättfärdiga den. I bedömningen av vilken metod som man bör använda bör det finnas professionella från både det estetiska och kulturhistoriska fältet.

Tre restaureringsmetoder

enligt Sven-Ingvar Andersson (ur den ”autentiska illusionen”)

✿ Rekonstruktion innebär att man bygger upp anläggningen igen precis som den var från början. Det innebär att anläggningen används på samma sätt som tidigare och inga tillkomster har skett. Det arbetet förutsätter att man har samma förutsättningar, material och teknik som vid anläggningens tillkomst. Det kan vara mycket kostsamt. Men med alla handlingar som krävs går arbetet att utföra på ett närmast mekaniskt sätt, menar Sven-Ingvar Andersson. Det finns inga svåra frågor att ta ställning till. Det finns inget utrymme för omtolkning eller frågetecken kring hur slutresultatet kommer att bli⁸².

✿ Renovering innebär att man förändrar platsen befintliga utseende för att föryngra eller förändra till att bli mer lik skapelsens ursprungliga tanke. Växtmaterial kan efter lång tid anta skepnader som skymmer platsens ursprungliga form. Träd behöver beskäras för att inte skymma siktlinjer. Boskéer behöver klippas för att behålla sin form. En renovering är ett svårt bedömningsarbete. Det kan kanske kännas omotiverat att beskära en gigantisk rhododendron som blommar vackert i förmån för

⁷⁹ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I Kulturmiljövård 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s 6

⁸⁰ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I Kulturmiljövård 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s 4

⁸¹ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I Kulturmiljövård 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s 10

⁸² Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I Kulturmiljövård 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s 11

en siktlinje som går tvärs igenom. Ska man låta beskära eller låta formen bestå och istället omgestalta med de förutsättningar som Rhododendronens form ger? Att vara historiskt korrekt kan vara svårt i en renovering. Man måste här ta ställning till platsens nya förutsättningar och samtidigt lyssna noga till platsens själ, menar Sven-Ingvar Andersson⁸³.

❁ Fri förnyelse är ett grepp man kan ta på en plats vars grund helt och hållet är förfallen. Eller om platsens själ aldrig någonsin varit lyssnad till eller om nya delar måste tillkomma. Såsom fallet med Louvren i Paris vars område idag ihop med de nya glaskomplexen har en stark formmässig identitet, menar Sven-Ingvar Andersson. På samma sätt kan man skapa en helt ny grön anläggning på en historisk yta. Greppet kan vara mycket effektivt och samspela vackert med den historiska byggnaden, menar Sven-Ingvar Andersson och refererar till C Th Sørensens modernistiska parter utanför Kalundborgs kyrka i Danmark. Det är en formstark gestaltning som med högburet huvud väl bevarar den ursprungliga känslan som platsen är tänkt att från början ha.

Moderna parterrer av C Th Sørensens vid Kalundborgs kyrka i Danmark

Historisk koncept Det är ett begrepp

som jag har hämtat ur Nääs Slotts Trädgårdar. Riktlinjer för restaurering⁸⁴.

Det behandlar valet av vad i historien man ska restaurera till. Det kan variera beroende på var i parken man befinner sig. På det hela taget kan det i slutändan bli en fri förnyelse med stöd av ett historiskt koncept. Om man ska ta stöd i den kartdokumentation över Råda Säteri som finns bevarad i restaureringsarbetet, vilka kartor ska man isåfall välja? Hur gör man detta urval?

Det är också en bedömningsfråga som kräver att man är väl insatt i anläggningen historia.

Vilket historiskt koncept ska man välja?

bildmaterial: Härryda kommun

⁸³ Andersson, Sven-Ingvar. Den autentiska illusionen. I Kulturmiljövård 5-6/1990, s. 11-13. Riksantikvarieämbetet, s 4

⁸⁴ Andersson, Degerman, Hamberg, Nääs Slotts Trädgårdar. Riktlinjer för restaurering. Sveriges lantbruksuniv., Alnarp : 1993.

Baserat på hur anläggningen används idag och med tanke på att Råda ingår i det stora naturreservat som idag är ett populärt utflyktsmål så tycker jag att man ska inspireras av anläggningen från Martina von Schwerins tid. Jag anser att man bör återgå till den romantiska tanken om promenaden genom ett iscensatt landskap som landskapsparken innebar. Skapa en dramatik och inte förenkla på det sättet som gjordes på 1940-talet. Man ska istället uppmuntra till promenader över området och aktivera ytorna på ett spännande sätt. Man bör överlag aktivera och integrera ytorna med varandra på ett mer medvetet sätt och göra platsen till mer av en helhet.

Diskussion: Restaureringsmetoder för Rådas entrésituationer

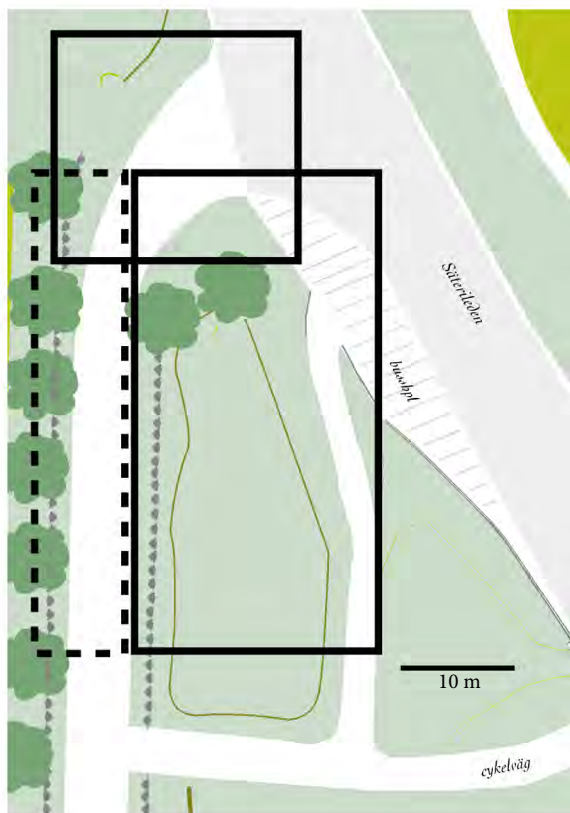
➤ *Entrésituation : Säterileden*

Uppgiften är att återskapa den stolta hållningen som Rådas entré en gång hade. Med de nya förutsättningar som finns på platsen så anser jag att det kräver en fri förnyelse. Säterileden skapar helt nya förutsättningar som kräver att man tar ett nytt grepp på den här entréytan.

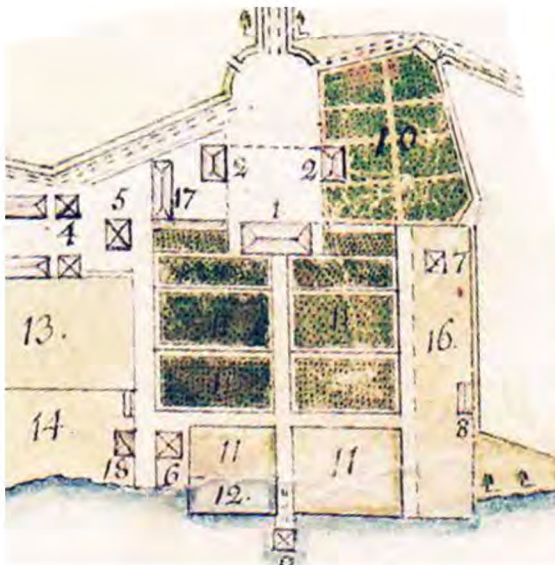
I det här förhållningssättet så tänker jag att det finns en möjlighet att skapa en känsla av historia. Tiden har jag redan kommit fram till är en bärande del av vad som är Rådas själ. Det handlar också om att påvisa alla de berättelser och skeenden som ägt rum på Råda. Det handlar om att iscensätta landskapet. Skapa en form av dramatik. Det bör också ge en känsla av att entrén alltid har varit på just den här ytan. I den tanken finns det ett visst mått av romantisk som också kan förnimmas i den idé som Martina von Schwerin hade om sitt Råda då hon lät uppföra ruinen på Labbera. Det här är på ett sätt samma sak. Risken är att det blir pastisch-artat,

1. Infarten från Säterileden är väldigt abrupt, den bör eventuellt breddas och ges en annan form. Kanske en absidform för att knyta an till absidformen i slutet på allén?

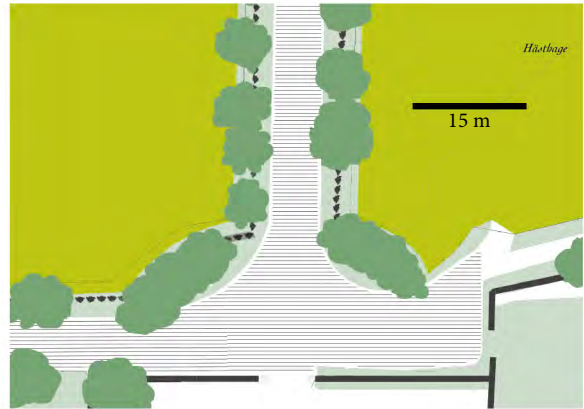
2. Det här är en yta som är mycket framträdande och som idag endast består av gräs och sly och lite vatten. Genom att träd i alléraden mot den här sidan har dött här har det givit upphov till en bitvis ensidig allé vilket kräver att man gör något med den här ytan som kan skapa en känsla av sammanhållen plats. Samtidigt ska det ge en känsla av att det inte är ett nytt ingrepp i naturen som görs här. Det ska ge en känsla av att det alltid har varit något på den här ytan. Man måste ta hänsyn till stengårdsgården som är skyddad genom biotopskyddet.

bildmaterial: Härryda kommun

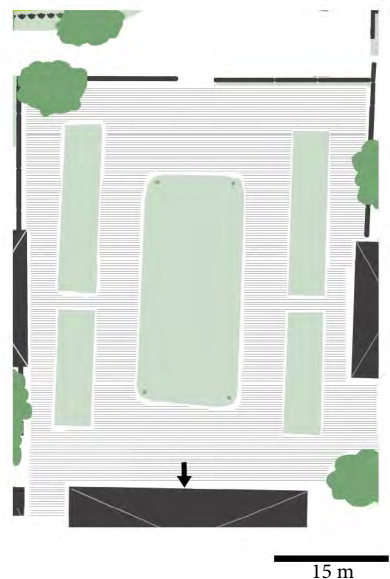
➤ Entrésituation : Absidformen

Här menar jag att man så långt det är möjligt bör söka återskapa den absidform så som den är gestaltad på det kartmaterial som finns bevarade från 1776.

➤ Entrésituation : Entrégården

Uppgiften här är att gestalta det som kanske ska vara Rådas absolut stoltaste område. Smycket framför huvudbyggnaden. Här förespråkar jag också fri förnyelse men med stöd av kartan från 1884 där de 12 hästkastanjer som Martina von Schwerin lät plantera finns inritade. Här finns också en tapetgrupp centralt belägen på gräsytan i mitten. De tre gräsytorerna verkar ha funnit med hela tiden och bör därför behållas. Tapetgruppen bryter dock siktlinjen med den placeringen. Jag förespråkar istället en ny tapetgrupp i en modern stil som bryter mot omgivningen och samtidigt framhåller den på ett intressant sätt. Den ska förankra både nutid och dåtid på den här ytan. Mittenytan bör vara öppen och omslutas av ädelträd precis

som på planritningen från 1884. Det blir också en dramatik med en spännande lek mellan ljus och mörker. Den här ytan ska bjuda besökaren på formstark upplevelse och en känsla av den maktuppvisning som trädgårdskonsten historiskt många gånger handlat om.

bildmaterial: Härryda kommun

Om entréarkitektur

Teori - möjliga riktlinjer

En entré är den första upplevelsen som man får av en plats. Jag menar att det fungerar som ett skyltfönster för platsen och vars syfte både är att välkomna och väcka intresse för förbipasserande. Vad innebär en entré egentligen? En entré är den punkten då man kan säga att man passerat gränsen för att *vara* på platsen menar den brittiska arkitekten Gordon Cullen i boken *Townscape*⁸⁵. Han menar också att det handlar om den gräns som hjälper oss att orientera oss i landskapet, vi kan genom en sådan gräns relatera vår kropp till miljön omkring oss⁸⁶. Entrén är det starkaste sättet att kommunicera *hereness*, det vill säga ”att vi kommit till platsen”, att vi nått fram. Den här gränsen är alltså också beroende av det som sker *innan* vi kommit till platsen. Det ska ske ett brott, som ett innan och ett efter, för att vi ska känna gränsen och *platsen*. Det är alltså entréns viktigaste uppgift. Att vara stark nog för att vi ska känna att vi träder in på en plats. Sättet man kan göra det på är många⁸⁷.

I boken *Form and Fabric in Landscape architecture* definierar Catherine Dee ett antal begrepp som kan vara användbara inom landskapsarkitektur. Där bland *Edges*, gränser. De gränser vi har i landskapet är helt enkelt där en del i landskapet går över till att vara en annan del menar hon. Gränser separerar och markerar en del från en annan. Gränser uppstår på många olika sätt menar Dee. Det kan vara naturligt i topografin likväl som det kan vara ett byggt stängsel.⁸⁸

Gränser

enligt Catherine Dees definition (ur *Form and Fabric in Landscape architecture*)

- Ett linjärt gränssnitt mellan två landskapstyper eller regioner
- En genomsiktig vägg
- En linjär övergångszon
- En vegetativ linje
- En gräns

Vidare talar hon också om *Thresholds*, Trösklar, som på många sätt också är en gräns. En skillnad är dock att gränser ofta är linjära och trösklar kan ha mer rumsliga egenskaper.⁸⁹ Hon menar att Trösklarna är *centrala* i sin uppgift och inbegriper ofta en social/kulturell funktion⁹⁰.

---

⁸⁵ Cullen, Gordon. *Townscape*, London : Architectural Press, 1961 s. 61

⁸⁶ Cullen, Gordon. *Townscape*, London : Architectural Press, 1961 s. 61

⁸⁷ Cullen, Gordon. *Townscape*, London : Architectural Press, 1961 s. 63

⁸⁸ Dee, Catherine. *Form and fabric in landscape architecture : a visual introduction*. London : Spon, 2001 s. 117

⁸⁹ Dee, Catherine. *Form and fabric in landscape architecture : a visual introduction*. London : Spon, 2001 s. 123

⁹⁰ Dee, Catherine. *Form and fabric in landscape architecture : a visual introduction*. London : Spon, 2001 s. 169

Trösklar

enligt Catherine Dees definition (ur *Form and Fabric in Landscape architecture*)

- Små övergångar placerat mellan större områden
- Ett mellanrum (In between space)
- Ett kantutrymme
- En form som visuellt sammanlänkar två områden.
- En entré eller port
- ett utrymme där något tar slut eller tar sin början

En väl genomtänkt entréyta kan ge en fysisk och visuell mänsklig förankring av både den yta man lämnar och den man anländer till.⁹¹ En entré kan variera i storlek och kan ibland vara en yta där man uppehåller sig längre tid. I bland är det bara en port, men likväl kan det vara en stark upplevelse att ta sig genom den där porten. Ibland kan det vara fördelaktigt att skapa en entré i form av ett lugnt rum där besökaren får möjlighet till att ”pausa” och stanna upp innan de tar sig vidare in i landskapet de är där för att möta.⁹²

En exponerad entré, som entrén från Säterileden i vårt fall, kan också bli en fokuspunkt, blickfång, i landskapet, en *Foci*, som Catherine Dee kallar det.⁹³

Fokuspunkter

enligt Catherine Dees definition (ur *Form and Fabric in Landscape architecture*)

- Former som kontrasterar det omkringsliggande landskapet
- En form som hjälper oss att orientera oss i landskapet
- En form som attraherar människor och som blir en mötesplats och ”händelse” i landskapet. Blickfång
- En form som markerar en plats av kulturell och social mening

Dees begrepp *Foci*, fokuspunkten i landskapet, kan bli en naturlig mötesplats för människor och man tenderar att uppfatta dom som naturliga slutmål. Formen av en sådan här avvikande punkt i landskapet kan variera. Det kan vara ett träd, en skulptur, en klunga med träd, byggnader eller vattendrag. Egentligen allt det som på något sätt drar uppmärksamheten till sig och . I den stora skalan kan en kulle vara en sådan fokuspunkt och i den mindre skalan kan ett trädgårdssolur vara ett sådant⁹⁴.

Hur kan en entré te sig rent konkret? Hur ska en bra entré vara? Precis som Catherine Dee skriver, kan ibland de här ytorna bli förbisedda⁹⁵. Naturvårdsverket har sammanställt en rapport rörande just entrésituationer. Här presenteras handfasta krav på hur entréerna till Sveriges nationalparker ska

---

⁹¹ Dee, Catherine. *Form and fabric in landscape architecture : a visual introduction*. London : Spon, 2001 s. 171

⁹² Dee, Catherine. *Form and fabric in landscape architecture : a visual introduction*. London : Spon, 2001 s. 183

⁹³ Dee, Catherine. *Form and fabric in landscape architecture : a visual introduction*. London : Spon, 2001 s. 172

⁹⁴ Dee, Catherine. *Form and fabric in landscape architecture : a visual introduction*. London : Spon, 2001 s. 172

⁹⁵ Dee, Catherine. *Form and fabric in landscape architecture : a visual introduction*. London : Spon, 2001 s. 3

utformas. Man ska ta i beaktande att Sveriges nationalparker har en väldigt hög ambition, men deras riktlinjer bör tilltala alla platser som månar om sin anläggning. Jag anser att det i allra högsta grad bör vara intressant för Sveriges byggnadsminnen.

Sveriges nationalparker arbetar aktivt med sitt varumärke och deras tydligt formulerade vision och kärnvärde *Naturupplevelser, kvalitet och kunskap* ⁹⁶. I rapporten "Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker" är man tydlig med att det handlar om att stärka och bibehålla nationalparkernas höga status och man menar att upplevelsen av hela området starkt präglas av just entréerna. Det första intrycket av platsen är viktig och ska därför vara ordentligt genomtänkt och man betonar vikten av ett helhetstänk. I förlängningen kan en god anläggning främja turismnäringen på hela orten menar man. ⁹⁷

Rapporten är uppbyggt kring sex riktlinjer med varsin rubrik. Flera av rubrikerna handlar direkt om Sveriges nationalparker men flera delar går att applicera på entréer till besöksområden i stort. Det stora syftet med rapporten är att sätta besökarens upplevelse i fokus menar man.

I rubrik nummer två tar man fasta på det som är unikt med den enskilda parken. Här menar man att ambitionen bör vara att man i entrésituationen ska kunna förmedla något av parkens unika karaktär. Man vill gärna att landskapet ska få prägla entrén. Dels för att entrén tydligt berättar något om platsen och dels för att det för somliga är den enda upplevelsen de får av platsen.⁹⁸ Det fungerar alltså på många sätt som ett skyltfönster. I rubrik nummer tre handlar det om entréns placering i landskapet. Givetvis finns det i de här anläggningarna större möjlighet till att välja var entréerna ska placeras, men det är ändå intressant hur man som besökare gör entré på ett område. Likt det som Gordon Cullen talade om: Hur vi sedan orienterar oss i landskapet påverkas av entrén. ⁹⁹. Vidare talar man om vikten av tydlighet och tillgänglighet för alla.

I rubrik nummer sex går man i detalj in på vikten av god arkitektur. God arkitektur ska genomsyra allt: markbeläggning, räcken, sittplatser, toaletter, papperskorgar etc. Det handlar både om att skapa ett gott första intryck som att göra en entré som är långsiktigt hållbar. Ett annat syfte är också att man genom att låta arkitekturen kontrastera det omgivande landskapet så kan man betona landskapet ännu mer. Entréarkitekturen ska vara funktionell men ska också inspirera och uppfylla förväntningar menar man. ¹⁰⁰

---

⁹⁶ Risinger, Björn. Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Naturvårdsverket. Rapport 5633. Naturvårdsverket. Stockholm : 2007.s 16

⁹⁷ Risinger, Björn. Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Naturvårdsverket. Rapport 5633. Naturvårdsverket. Stockholm : 2007.s 12

⁹⁸ Risinger, Björn. Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Naturvårdsverket. Rapport 5633. Naturvårdsverket. Stockholm : 2007.s 19

⁹⁹ Risinger, Björn. Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Naturvårdsverket. Rapport 5633. Naturvårdsverket. Stockholm : 2007.s 20

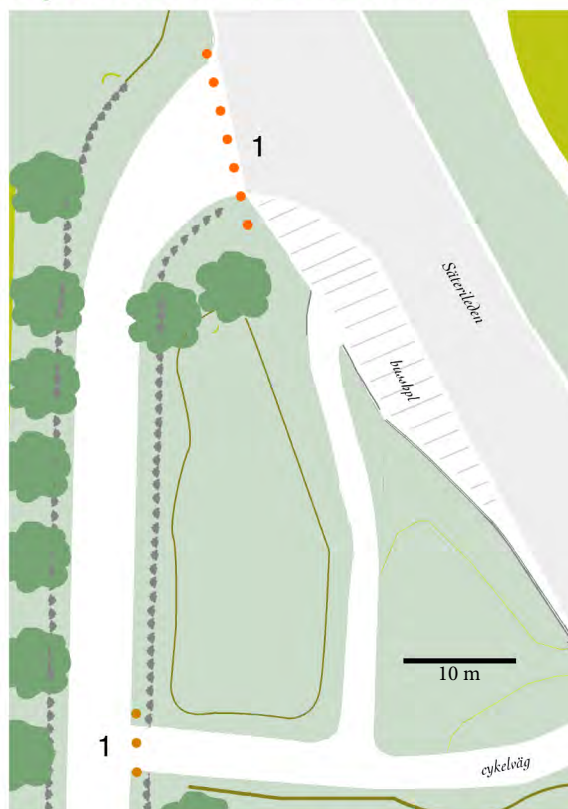
¹⁰⁰ Risinger, Björn. Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Naturvårdsverket. Rapport 5633. Naturvårdsverket. Stockholm : 2007.s 33

Diskussion: Restaureringsalternativ för Rådas entrésituationer

➤ *Entrésituation : Säterileden* När jag tänker på Rådas entré från den trafikerade Säterileden idag kan jag inte låta bli att beakta det Christian Norberg-Schulz sagt om människans orientering i landskapet: "Där naturen antyder en riktning skapar hon en stig"¹⁰¹. Där sätter man kanske fingret på problemet? Det finns inget naturligt flöde Rådas entré idag. Allén har de facto blivit avhuggen av en trafikerad huvudled. Dess sträckning fortsätter på andra sidan vägen. Och efter det har det en gjorts någon större ansträngning till att skapa en riktig entré.

Entrén idag kan närmast beskrivas mer som Catherine Dees begrepp Gräns. BILD Idag är det ingen tröskel då många av de viktiga bitar saknas för att vi ska förnimma känslan av ankomst. Det är endast en gränsdragning mellan två vägar. Istället blir allén i sig den sträcka man "har på sig" för att förnimma den kroppsliga rörelsen i att ta sig mot platsen. Det blir allén som är formen som visuellt sammanlänkar Råda Säteri med Säterileden. Allén blir som ett mellanrum (in between space).

Överst: De röda punkterna är gränser idag

Underst: allén är idag den sträckan man "har på sig" för att förnimma den kroppsliga rörelsen i att ta sig mot platsen och anlända.

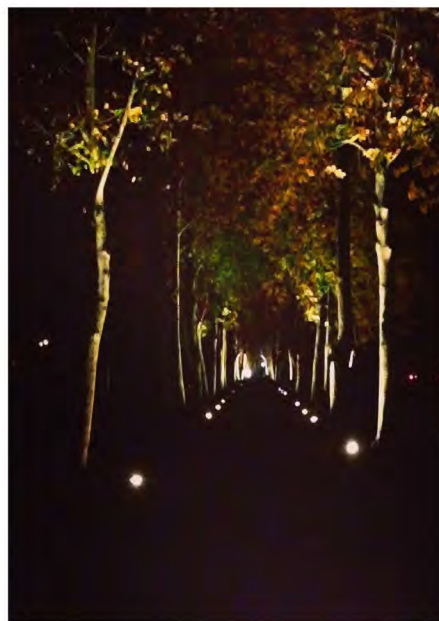
bildmaterial: För

¹⁰¹ Norberg-Schultz, Christian. Fenomenet plats. I *Arkitekturteorier*, Ingamaj Beck et al (red.), 89-114. Stockholm: Raster förlag, 1999, s 104

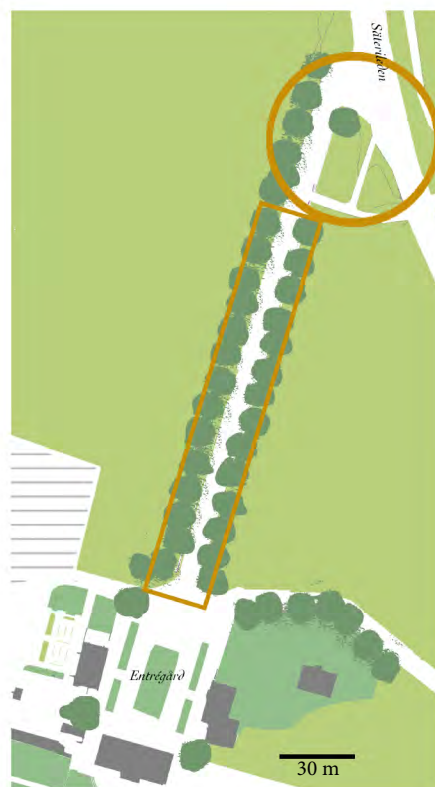
Min uppfattning är att allén på många sätt ingår i platsen och bör inte vara en transportsträcka upp till platsen. Istället ska entrén till Råda Säteri ske redan vid Säterileden. Gränsen bör göras om till en tröskel. Jag behöver skapa en form som ger besökaren en upplevelse av ankomst eller *hereness*. Vi har redan kommit fram till att det ska vara besökarens upplevelse som ska vara i fokus. Vid entrén skapar man det första intrycket. Och såsom Rådas entré är belägen så fungerar det också som ett skyltfönster då den ligger exponerad på en yta där många människor dagligen passerar. Entrén ska vara välkomnande och väcka intresse, även kvällstid då det inte är öppet. Jag behöver göra en entré som kan fungera som en fokuspunkt i landskapet. Entrén bör också vara av sådan karaktär att man snabbt och enkelt kan uppfatta den när man endast är förbipasserande. Samtidigt bör det också vara en entré vars funktion får besökaren att uppehålla sig på ytan och landa där ett ögonblick innan man påbörjar upplevelsen av platsen i övrigt.

Entrén bör vara en form som inleder, slår an tonen för upplevelsen av hela platsen och som tar sin början vid allén. Om man ska förbereda besökaren för allén så bör man kanske ha en kontrasterande öppen form mot alléns strikta upppeppande form.

Bild 1 t v: Entrén kvällstid sett från Säterleden. Jag anser att det ser ut som vilket promenadstråk som helst.

Bild 2 t h: En allé där träden är upplysta underifrån. Här kommer allén fram och utgör en spännande form i landskapet kvällstid.

Till höger: Cirkeln bör vara en egen yta som kan kontrastera allén.

bildmaterial: förf

En viktig del av den här ytan är att det är flera landskapstyper som möts: betesmarken, sjön, landsvägen, det tuktade landskapet, ädellövskogarna. Kanske bör man förstärka de olika karaktärerna vid entrén.

Betesmarken och det tuktade landskapet är per automatik kontrasterande. Allén ”är” både ädellövskogen och det tuktade landskapet här och den kringliggande betesmarkens öppenhet kan förstärkas i vår entré genom att inte ha några höga eller hårda former. Istället kan allén vara det höga som blir fond för entrén. Landsvägen ”är” hård asfalt och kan kontrasteras med en mjukare markbeläggning både i textur och färg. Vidare anser jag att man kan arbeta vidare med vatten vid entrén.

Råda Säteri präglas till stor del också av Rådasjön. Idag är det dikat runt betesmarken och vatten dräneras ut mot Rådasjön.

Ovan: olika landskapstyper

Enkla grepp som stärker upplevelsen av platsen.
En annorlunda busskur hade gjort stor skillnad.

Upplevelsen av att anlända Råda Säteri varierar beroende på hur man färdas. Det ska vara trevligt för både bilburna, cyklande, kollektivtrafikresenärer och promenerande besökare. Som bilburen kan man öka känslan av tröskel genom att ändra markbeläggningen. Ändrar man markbeläggningen kan det också ge en behagligare upplevelse även för den som promenerar här eftersom att bilisternas hastighet ofta sänks på andra underlag än asfalt. Cykelentrén som börjar vid viadukten bör också förändras på något sätt. Den bör integreras i den nya entrén i sin helhet. Det är viktigt att hela platsen präglas av ett helhetstänk.

Ett annat enkelt grepp är att göra om busshållplatsen till att stilmässigt överensstämja med övrig arkitektur. Busshållplatsen blir samtidigt en intresseväckande form sett från vägen. Även små detaljer är med och stärker upplevelsen av en turistattraktion

bildmaterial: Förf

➤ *Entrésituation : Absidformen*

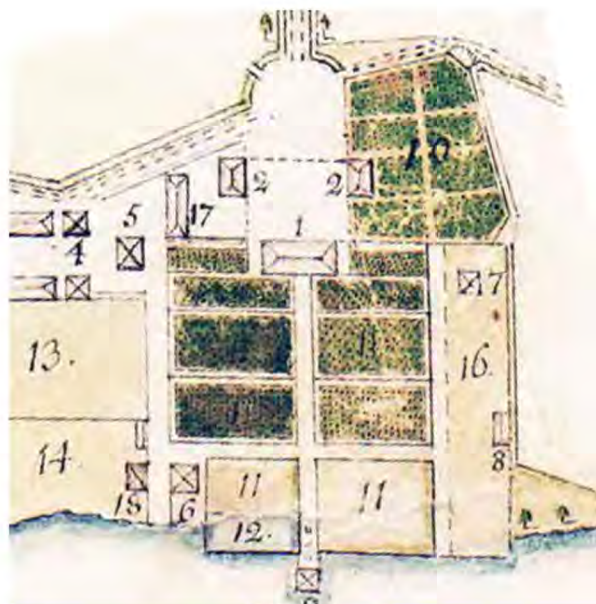
Den här entrésituationen är annorlunda. Tittar man på den tidigaste kartdokumentationen som finns bevarad från 1776 över området och jämför med de kartor som finns fram till vår tid kan man se att formen sakta men säkert har övergått till att bli mer av den korsning det uppfattas som idag. Hade man inte haft de gamla kartorna som underlag hade man nog inte uppfattat det här som en entrésituation alls.

Från början var det antagligen tänkt som en absidformad avslutning på allén innan man trädde in i entrégården¹⁰².

Funktionen påminner starkt om en vestibul vars ursprungliga betydelse härstammar från latinets *vestibulum* för ”förgård”. Vestibuler är enligt nationalencyklopedin större och mera anspråksfulla tamburer¹⁰³.

Man kan spekulera i formens betydelse. Dels är det en estetisk fråga och vid tiden var det populärt att arbeta med konvexa och konkava formen för att kontrastera och runda av de annars så strikta barocka linjerna¹⁰⁴. Kanske kan man också tänka sig att poängen med en sådan här yta också är att vara ett förrum? I kyrkliga byggnader finns det sedan basilikans uppkomst ett narthex som man skulle passera innan man fick kliva in i kyrkan. Här fanns det möjlighet till botgöring och att samla sig inför en stark spirituellt upplevelse. Narthexet markerar att man lämnar det världsliga för att kliva in i Guds hus.¹⁰⁵

Också i medeltida klosterträdgårdar hade man en paradisgård med en absidformad förgård. Kanske finns det ett släktskap om än med förenklad betydelse?

Överst: karta från 1776
Mellan: nulägesbeskrivning
Underst: barockträdgård, Uppsala Botan

¹⁰² Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012. s 18

¹⁰³ Vestibul. *Nationalencyklopedin*. 2016. <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/vestibul> (Hämtad 2016-01-15)

¹⁰⁴ Andersson, Thorbjörn. *Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år*. 1. uppl. *Byggförlaget, 2000 s. 204

¹⁰⁵ Davies Penelope, Denny Walter, Hofrichter Frima Fox (2006) *Janson's History of Art: The Western Tradition*, Sjunde upplagan, New Jersey: Prentice Hall s. 397

Vidare kan man analysera den här entrésituationen med hjälp av Catherine Dees begrepp. I den här entrésituationen är det gynnsamt att skapa en känsla av Tröskel anser jag.

Här vill jag också skapa en känsla av "in-between-space". En yta som aktiverar övergången mellan allén och entrégården. Här vill jag skapa en slags paus för att bereda för en mer monumental entré till entrégården. Genom att understryka absidformen kan man också förnimma en känsla av "plats" på den här ytan, eller ett mindre delmål, innan man kommer fram till huvudbyggnaden. Därmed också ett skäl till att stanna upp. Sett från allén kan det då också bli en mindre fokuspunkt i landskapet (Foci)

Den runda formen är naturligt också en form som sammanlänkar flera områden vilket är fördelaktigt på en sådan här yta. En tröskel är på många sätt en "aktiv yta" och bör således också upplevas som tydlig.

Varför har den här formen sakta men säkert över tid suddats ut? Kanske har det att göra med att ytans funktion förändrats till att bli mer funktionell än estetisk under tiden då fokuset på jordbruk var större?

Idag är ytans funktion en annan. Det passerar en hel del bilar här och det ska vara anpassat för det. Samtidigt ska det vara en plats även för promenerandes och cyklandes besökare.

Jag menar också att det hade gynnat det estetiska samspelet mellan den nya entrén vid Säterileden och allén med ett genomtänkt avslut. Min tanke är att allén på så vis också blir än mer tydligt markerad. Det är också i enlighet med Naturvårdsverkets tanke om en sammanhållen helhet över ett helt kulturlandskap.

Asfaltsbeläggningen längs hela allén är idag trasig och ojämn. Den är också lagd på ett sådant sätt, troligtvis av dräneringsskäl, att den sluttar ner mot stengårdsgården. Det blir således en mindre höjdskillnad gentemot gårdsgården vilket gör att den blir om än mindre framträdande. Fördelaktigt vore att schakta ur en del markmaterial för att få ytan mer jämn och istället göra dräneringskanaler av marksten.

Den ursprungliga formen finns kvar på platsen i form av stengårdsgården som löper längs hela allén och absidformen. Stengårdsgården ingår förövrigt i biotopskyddet enligt miljöbalken som omfattar hela allén¹⁰⁶. Det finns således också en pedagogisk funktion att framhålla ytans ursprungliga form.

Som en del i skötsel- och kvalitetsmålen som Härryda kommun och Mölndals kommun (2004) satt upp för Skötselområde 7: Allén i Rådasjöns naturreservat står det klart och tydligt att "stengårdsgårdarna ska bevaras och vara väl underhållet"¹⁰⁷. Idag är muren undanskymd av gräs och inte speciellt framträdande. För att understryka dess form hade det kanske räckt med att avlägsna gräs och fylla på med vackert grus hela vägen ut till kanten?

Den här ytan är en paus, en tröskel, ett litet delmål, som man som besökare ska uppleva innan man tar sig in på entrégården.

dräneringskanal

bildmaterial: förf

¹⁰⁶ Archidea AB. Vårdprogram för Råda säteri. Härryda kommun: 2010. s 46

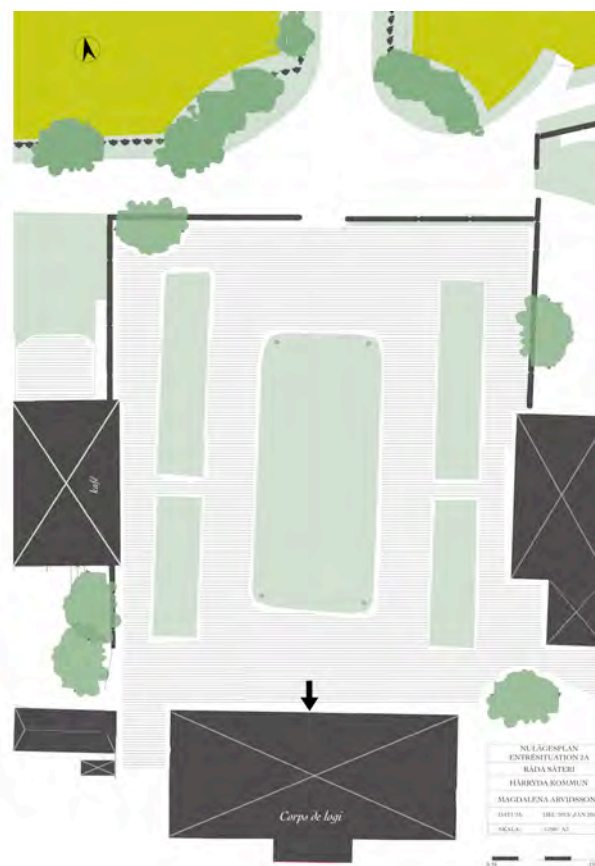
¹⁰⁷ Helsing, Daniel och Meyer, Karin. Rådasjöns naturreservat. Härryda och Mölndals kommun. Skötselplan. Härryda och Mölndals kommun : 2004. s 17

Eller likaväl om man väljer att svänga höger eller vänster för att komma till stallen eller fortsätta promenaden längs betesmarken och den ensidiga lindallén. Det stora fokuset är att bereda för entrégården och huvudbyggnaderna.

➤ *Entrésituation : Entrégården*

Entrégården är kantad av en cirka en och en halv meter hög kallmurad mur. Som besökare har man nu kommit fram till huvudmålet. Man har tagit sig upp för allén och nått krönet för att stiga in mellan grindstolparna för att möta platsen man haft i en monumental siktlinje alltsedan man svängde in från Säterileden. När man kommer in i entrégården har man tagit sig förbi en tydlig tröskel. Markerad av en grind och grindstolpar. Där inne ska något nytt börja om man lyssnar till Catherine Dees ord. Materialet under fötterna är inte längre asfalt utan grus. Vad ska man förvänta sig av en sådan här yta i en högre ståndsmiljö? Råda i sin helhet utgör en lämning från en tid då den här typen av anläggningar i mångt och mycket var en maktuppvisning. Vanligt vid anläggning av den här typen av parkmiljöer var att man närmast huset ville visa upp vackra och ståtliga planteringar och att man längre ut i landskapet successivt förenklade blomsterprakten.¹⁰⁸ Idag består entrégården endast av tre rektangulära gräsytor och grusgångar. Man får upplevelsen att entrén på många sätt är som en slags baksida eftersom att restaurangverksamheten i eventuell brist på annat använder ytan som bland annat lastzon.

Det är i entrégården som den starkaste upplevelsen av *hereness* bör infinna sig anser jag. I dagsläget blir jag blir en smula besviken när man möts av de tomma gräsytorerna efter att ha vandrat allén upp. Huvudbyggnaden och flyglarna står ensamma och nakna och välkomnar besökarna.

bildmaterial: Förf

¹⁰⁸ Andersson, Thorbjörn. *Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år*. 1. uppl. *Byggförlaget, 2000 s. 207

Återvänder man igen till de gamla kartorna och bilder kan man se att den här ytan länge var en praktfullt grönskande yta. Lika dominerad av stora ädelträd som resten av Råda på många sätt är. Gräspartierna utanför flyglarna har hela sex stycken träd på varje, vilket innebär att det på den här ytan en gång fanns tolv träd som idag inte är ersatta med någonting. Mittytan har på vissa kartor även någon tapetgrupp men i övrigt hålls siktlinjen fri. Även fotografier från tidigt 1900-tal vittnar om en långt mer grönskande entrégård med stora rejäla vitmålade grindar och agave i gjutjärnskrukor.

ett förslag är att återskapa de gamla grindarna

bildmaterial: förf

Entrégården ska vara huvudbyggnadernas finaste smycke och det som välkomnar besökarna. Här ska det mest kärnfulla välkomnandet äga rum. Om man dessutom har naturvårdsverkets ambition om vad en entré bör vara i bakhuvudet så ska den också säga något om platsen. Nog kan det vara så att besökarens upplevelse av Rådas park slutar här. Sannolikt kan det vara så om man kommer hit en kall vintersöndag för att äta middag, då bemödar man sig inte att ta sig vidare till de vackrare delarna av parken. På det sättet är det också en högst central del där Råda har chans att manifestera sin identitet.

Vidare menar naturvårdsverket också att entrén ska stilmässigt vara sammanhållen. Här inne ska alltså lite av alla de ingredienser som utgör Rådas själ finnas. Vad säger de tomma gräsytor oss med naturvårdsverkets ambition i bakhuvudet?

Kanske hade vi kunnat uppleva dom som strama och inte tomma? Vad är det som gör att det mest känns tomt och inte stramt? Kanske är kontrasten mot parken i stort för stor och man får, om än hårddraget, känslan av att någon har skövlat helt fritt här? Som om någon inte längre orkar hålla efter.

2011 anlades två nya perennrabatter längs med muren¹⁰⁹. Dock syns de inte för besökaren när man anländer platsen. Och det är större tag som behöver tas på den här ytan för att det ska ge någon effekt.

¹⁰⁹ Ernstsson, Inger. Trädgårdarna vid Råda säteri. En historisk dokumentation. Härryda kommun: 2012.s 21

Min process.

Mina tankar om designprocessen.

Skissartat och fritt redovisar jag här min designprocess.

I det här avsnittet redovisar jag min process som leder fram till mina slutgiltiga designförslag. Här drar jag slutsatsen om allt det som jag har läst och arbetat med i föregående avsnitt. Här är mitt sätt att konkretisera Råda Säteris *genius loci*. Här kan jag svara på min egen fråga om hur jag bör gå tillväga för att omgestalta en historisk plats. Målet är att slutligen skapa en hållbar formgivning för människor att trivas i, både nu och i framtiden.

Här redovisar jag mina förslag tillsammans med de tankar, skisser och inspiration som har utgjort min designprocess. Designprocessen har löpt sidledes med litteraturstudierna.

Som jag i den inledande texten skrev så arbetar jag intuitivt, men i det här arbetet har jag ansträngt mig för att låta de slutsatser jag har tagit i de olika avsnitten ligga till grund för min designprocess.

Jag vill lära mig att formge på ett mer medvetet och metodiskt sätt. Jag har märkt att jag efter att ha läst litteraturen enklare kan "sätta fingret på" och förankra det jag gör även på ett teoretiskt plan.

Det blir mer metodiskt, analysen går snabbare.

Jag kan också ifrågasätta det. Jag tenderar också att söka efter belegg i litteraturen som stödjer min redan förutbestämda åsikt. Det är svårt eftersom att jag inte vet vad som kommer ur vad. Mina teoretiskt förankrade slutsatser om hur det bör se ut kan ju vara starkt färgade av hur jag tycker att det borde se ut.

Det är en lång process. I synnerhet när det får ta lång tid. Jag processar en plats konstant. Jag bär platsen i mitt inre och söker inspiration och lösningar till problem överallt. Arbetet pågår fram tills att jag upplever att jag funnit en lösning som känns harmonisk och rätt. Fram tills att jag upplever att den är rättvis platsen.

bilder från Piet Oudolf mfl

Allmänna reflektioner i designprocessen

Min designprocess är svår att dela upp. Oavsett började min designprocess dag ett, långt innan litteraturstudierna påverkade arbetet. Jag har haft en egen uppfattning om platsen länge. Platsens behov har för mig varit tydliga och jag uppmanades till att vara fri i mitt arbete och inte tänka kommunalt.

Det stora behovet är att göra entréerna mer attraktiva.

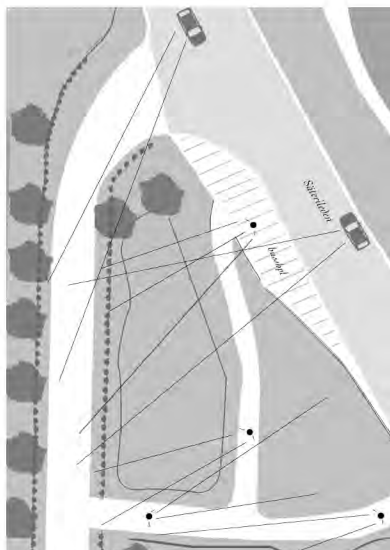
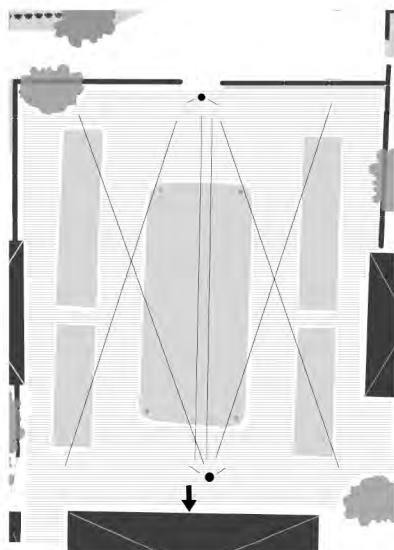
Råda är inte som Gunnebo Slott. Heller inget "mansion" i England som strävar efter att vara en självklar "trädgårdsdestination" för den trädgårdsintresserade. Det är ingen plats som utstrålar "finlir" eller har för den delen heller ingen gigantisk budget att ta av. Det tror jag heller aldrig att det kommer bli.

Sven-Ingvar Andersson sa ju att det är "upplevelsen" man ska återskapa. Jag förstår vad han menar. Råda är gammalt och bedagat, området runt om kring används fortfarande till odling och betesmark. Men det är en anläggning med ett starkt formspråk. Med stolt hållning som bör omhändertagas. Det

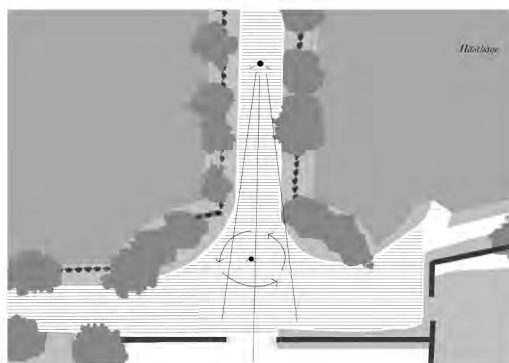

är en plats man skulle kunna åka till för att vandra i en naturnära miljö och för att uppleva en historiskt spännande plats. Där i ingår parken som idag på många sätt är förbisedd.

Vissa meningar har ekat i mitt huvud sedan starten. Några problem som jag inte klart kunnat se någon lösning på. Genom att hela tiden utgå från den befintliga platsen och relatera min egen kropp till de olika områdena som jag ska arbeta med testar jag i huvudet olika idéer om vad som behövs förändras för att det ska bli harmoniskt och intressant. "Hur känns det om jag tittar står vänd åt det håller?" "Vad behövs för att det ska känna intressant och harmoniskt?" "Är det trevligt att uppehålla sig här?" "Var vill man kunna uppehålla sig?". De här frågorna är en del av mitt sätt att analysera en plats på.

*Jag relaterar min kropp
och vad jag ser till
platsen
Snabb analys av
siktlinjerna. Vad ser man
och vad vill man se?*

Det här sättet att tänka på är en grundläggande del i mitt sätt att arbeta. Jag skissar sällan fritt och "söker inte med pennan". Jag använder istället mycket inspirationsbilder, små skisser och noteringar på papper här och där en del av mitt sätt att arbeta på. Min ambition är att redovisa min process. Däribland inspirationsbilder, noteringar, snabba skisser med idéer både som blivit förkastade och använda. Det fungerar bra tycker jag, för att för mig handlar det om att skapa platser för människor mer än att göra avancerade perennplanteringar eller häftig och nyskapande arkitektur.

Jag är medveten om att jag hela tiden söker skapa små platser på platsen. Små siktlinjer och fokuspunkter. Det är först då som man vill stanna upp och ta in sin omgivning. Man skapar en plats av en yta genom att manifesteras den på något vis. Ge ytan mening. Jag tror att det i de flesta fall handlar om rumslighet. Då vill min kropp stanna upp. Om man känns sig trygg och omsluten men med lagom utsikt så trivs man. Entréer är platser på en plats. Man uppehåller sig här. Det

kan fungera som samlingspunkt och som rum på platsen. Jag tycker det är bra med rum på platsen. Dock upplevde jag direkt att i samband med cykelviadukten var jag helt på det klara med att det var riktning som behövdes.

Det var inte så svårt att komma fram till att det behövdes göras rum på de här ytorna. Det svåra är att finna formspråket och materialspråket. Ibland ifrågasätter jag mig själv och undrar om jag borde vara djärvare i mitt formspråk. Samtidigt som att jag i det här fallet motsätter mig en för ”formgiven” känsla. Jag vill att det ska kännas självklart och rimma med platsen.

- hur gör jag entréerna monumentala nog på ett sätt som passar för Råda? Enkelt, formstarkt, robust och monumentalt.
- vilka material ska jag använda? Maffiga perennplanteringar eller monumentala sjok av mer robusta växter
- hur får jag entréerna att kännas ”självklara”, som om de alltid sett ut så?
- hur gör jag för att det inte ska kännas pastisch-artat?

Utveckling av idéer genom litteraturstudier

För mig handlar designprocessen om att formulera idéer och lösningar. Vissa förkastar man och andra utvecklar man vidare. Litteraturstudierna har hjälpt till att utveckla idéerna. Det har också gett mig en verktygslåda med ord att kunna använda för att sätta ord på mitt arbete. Det har gett mig orden att kunna göra bättre analyser.

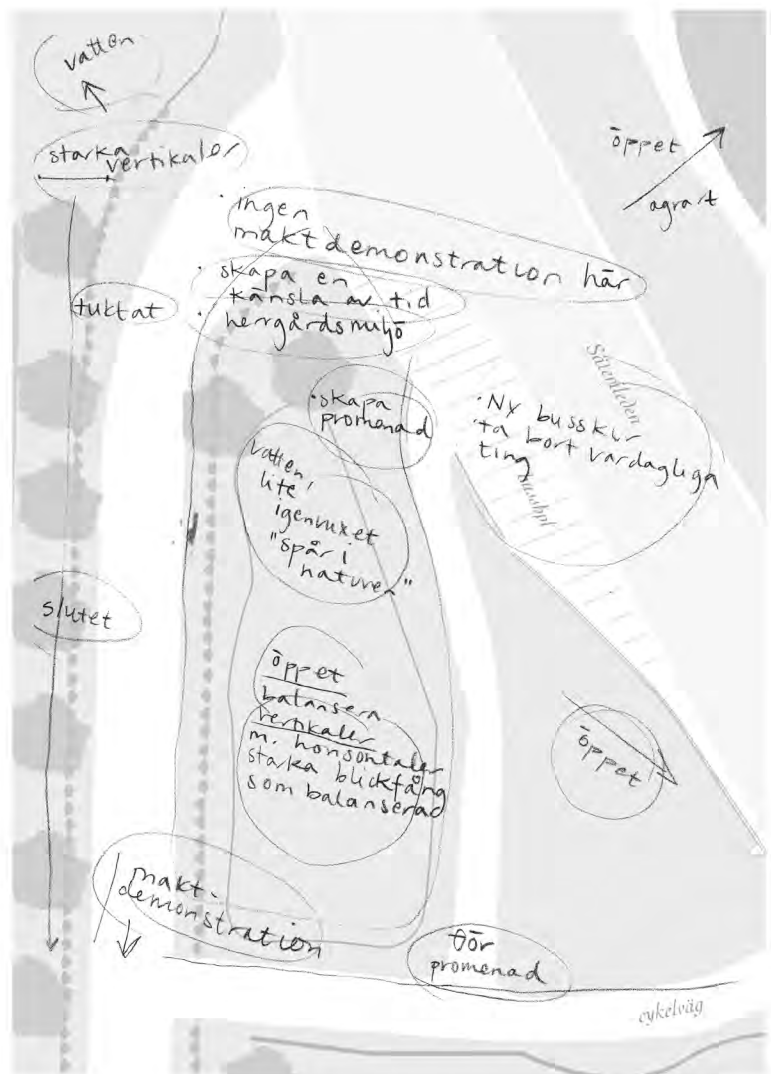
Genius Loci och designprocessen

När jag läste om *genius loci* förstod jag mer att man faktiskt kunde använda sig av tanken om vad platsen "vill vara". Det gör den inkännande delen av arbetet med en plats som jag tycker är viktig legitim.

Modellen som jag utarbetade blev en användbar analysmodell som fick mig att kunna formulera tänkbara lösningar. Med den här modellen kunde jag konstatera att ytan vid busshållplatsen i Entrésituation: Säterileden skulle dominerad av horisontaler för att kunna möta alléns starka vertikaler. Därför anser jag inte att de delar av allén som har dött ska nyplanteras. Vidare innebar slutsatsen om att platsen länge har varit en strategiskt belägen bosättning som tydligt demonstrerar makt att arbetet med Rådas nedgångna gröna ytor är viktigt.

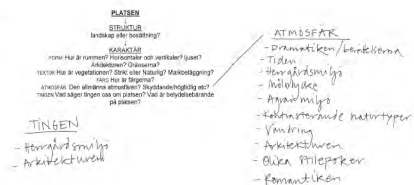
När jag funderade kring Rådas textur kan jag också närma mig en slutsats om vad den här platsen andas. Det är inget "finlir" utan det är robusta lösningar som rimmar bäst med platsen. Det tog tid att översätta vad det faktiskt innebar i praktiken. I synnerhet i entrésituation: entrégården som ska vara Rådas stoltaste yta.

Likaså tyckte jag att det var intressant att kunna dra den slutsatsen att ytan nedanför busshållplatsen skulle kunna fyllas med vatten, eftersom att spår i naturen pekade på detta.

Snabb analys baserad på mina slutsatser av litteraturstudierna.

10 m

Modellen jag gjorde hjälpte mig att "peka" på det jag såg och på så vis komma närmre Råda Säteris Genius Loci

Mycket handlade här också om att fundera kring fenomenet plats. Jag är själv benägen att vilja skapa små platser på en plats. Insikten om att det skapande också handlar om att manifestera en yta som är vacker nådde jag här. Genom att manifestera ytor uppmanar man också besökarna att röra sig mer över området. Jag vill uppmana till vandring över anläggningen.

Vidare är det intressant att tänka att man kan arbeta med att främja en känsla av historisk plats.

Rådas historia har alltid varit närvarande. Det rimmar också med Naturvårdsverkets tanke om att entréerna ska säga något om platsen. Det ledde till tanken att man ska ta bort de spår av vår tid som finns i form av skyltar och dylikt. Därför bör också busskuren göras om till en stil som rimmar med platsen.

Bevarande och designprocessen

Den här delen av arbetet var intressant eftersom den på många plan tangerar ämnet *Genius Loci*. I det inledande skedet av arbetet läste jag Sven-Ingvar Anderssons text och kände redan då att jag höll med honom i hans resonemang. Tidigt kände jag att jag kunde svara på min egen fråga om hur om hur jag bör gå tillväga för att omgestalta en historisk plats. Svaret är att söka förstå platsens essentiella värde och vad den vill förmedla. Det ska genomsyra alla lösningar och förändringar som ska göras på platsen.

Också det rimmar med Naturvårdsverkets linje om att god arkitektur ska genomsyra allt, inklusive detaljerna.

Det har varit lärorikt att förstå och kunna använda termer som man använder i bevarandearbete. Det blir enklare att kunna vara mer koncis i vad man menar och det ger en verktygslåda till att kunna ”peka på” och förstå det man upplever på platsen

Entréarkitektur och designprocessen

Också här har det varit lärorikt att kunna ta del av dels Catherine Dees ganska rigida definitioner för att kunna säga vad som finns och vad som inte finns på platsen för att skapa den effekt man vill åt. Exempelvis kom jag fram till att allén idag mest är ett ”mellanrum” på platsen för att det saknas en ordentlig entré som kan förbereda besökaren för platsen. Allén bör vara en del av platsen och inte en del som man har på sig för att nå till platsen. Likaså kunde jag dra slutsatsen att entrén vid Säterileden både är en fokuspunkt i landskapet, en gräns, och en tröskel. En tröskel är ett slags transfer-utrymme som man kan uppehålla sig på. Ytan fyller således en social och kulturell funktion för platsen.

Vidare kunde jag dra slutsatsen att den absidformade entrésituationen också bör äga funktionen av att vara tröskel. Också den är en transferyta mellan allén och entrégården.

Intressant och faktiskt befriande har det varit att läsa Naturvårdsverkets text om entréarkitektur.

Befriande på det viset att den tar upp sådant som jag själv månar om. Intresset för detaljer på ett sätt som jag själv ibland kan känna är fåfängt. Jag anser att det är viktigt med genomtänkta papperskorgar, toaletter, räcken etc för att det påverkar helhetsupplevelsen av en plats. Det tog jag med mig och det gjorde att jag blev stärkt i min idé om busshållplatsen.

Likaså var det intressant att leka med tanken om att landskapets olika karaktärer kunde mötas i just entréerna.

Sammantaget kunde jag dra slutsatsen att arbetet med entréerna är viktiga för att det ibland är den enda upplevelsen man har av en plats.

Noteringar, skisser och inspirationsbilder i arbetet med

Entrésituation: Säterileden

Svår yta att knäcka. Man blir inte inspirerad.

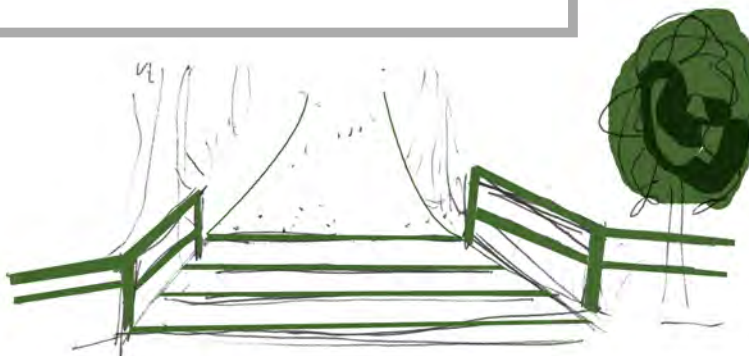
Det behövs en rejäl markör här för att manifestera entrén till den här vackra platsen. Svårt att se vad som hade kunnat passa här

Hur får jag det till att bli ett blickfång sett från bilvägen?

Kanske borde plantera nya träd för att få allén hel?

Hur ska jag göra med den stora ytan nedanför busshållplatsen? Ska jag betrakta den som en icke-yta som ingår i övrig ängsmark och istället plantera nya träd i allén och göra den till huvudnumret på den här ytan?

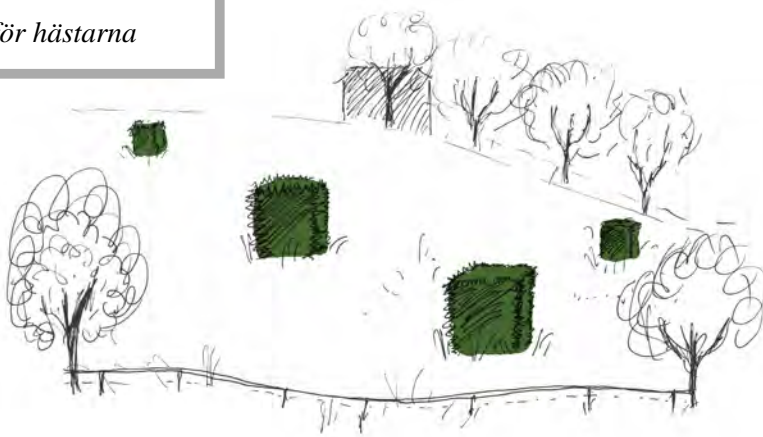
Kanske borde jag arbeta mer med markbeläggningen och kanske skapa en slags robust landgång som man kör på precis vid infarten? När ytorna är så stora känns det viktigt med gränser. Då exempelvis materialgränser och staket. BILD

Vy mot avfarten upp mot allén från Säterileden

Man kanske ska arbeta med hela ängen för att göra det till något i ögonfallande? Stora formklippta taxus-kuber som kontrasterar ängen?

Det kan ju i och för sig vara giftigt för hästarna

Vy mot ängen från Säterileden

Jag vill göra hela den här entrén till en PLATS som man som fotgängare, bilist och cyklist kan uppleva. Därför måste jag göra något med ytan nedanför busshållplatsen. Vad ska det bli här?

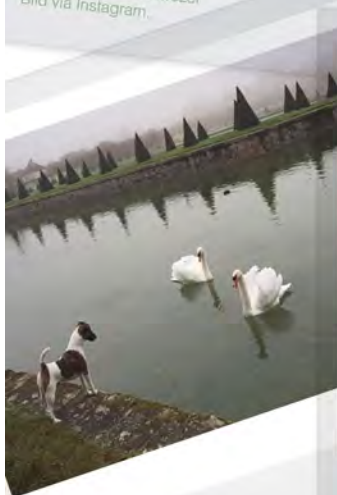
Entrésituation: Säterleden
Den här känslan mellan tuktat och friväxande vill jag åt kring dammen
Kasteel van Gravenwezel
Bild via Instagram

Entrésituation: Säterleden
Gammal busskur

Entrésituation: Säterleden
Stenburrar med murgörna markerar via infart
Framför ska infoskylt stå

Entrésituation: Säterleden
Bild via Instagram

Entrésituation: entrégården
Monumental känsla med rejlta gripp
Krappensjö slott
Foto via Instagram

Entrésituation: Säterleden
Vackert med Rhododendron vid damm

På andra platser, exempelvis på Djurgården i Stockholm är det vackert med de gamla busshållplatserna. De indikerar tydligt att man är på en historisk yta. Kanske hade det varit vackert med en sådan i Rådas ljusa färg och gröna detaljer? Eller är det pastisch-artat?

Kanske ska fylla upp formen med vatten och göra det till en damm? Hade kunnat se änder och kanske svanar här. Det för tankarna till näckrosdammen i Göteborg som är vackert inbäddad bland gigantiska rhododendronbuskage. Det hade passat här också eftersom att det finns gamla rhododendronbuskar i parken.

Entrésituation: Säterleden
Formklippt vid infarten?

Entrésituation: Säterleden.
Ska man tänka klassisk herrgårdsentré?

Inspirationsbild

Entrésituation: Säterleden
Kanske ska man använda pelarek som riktnings-
visare?

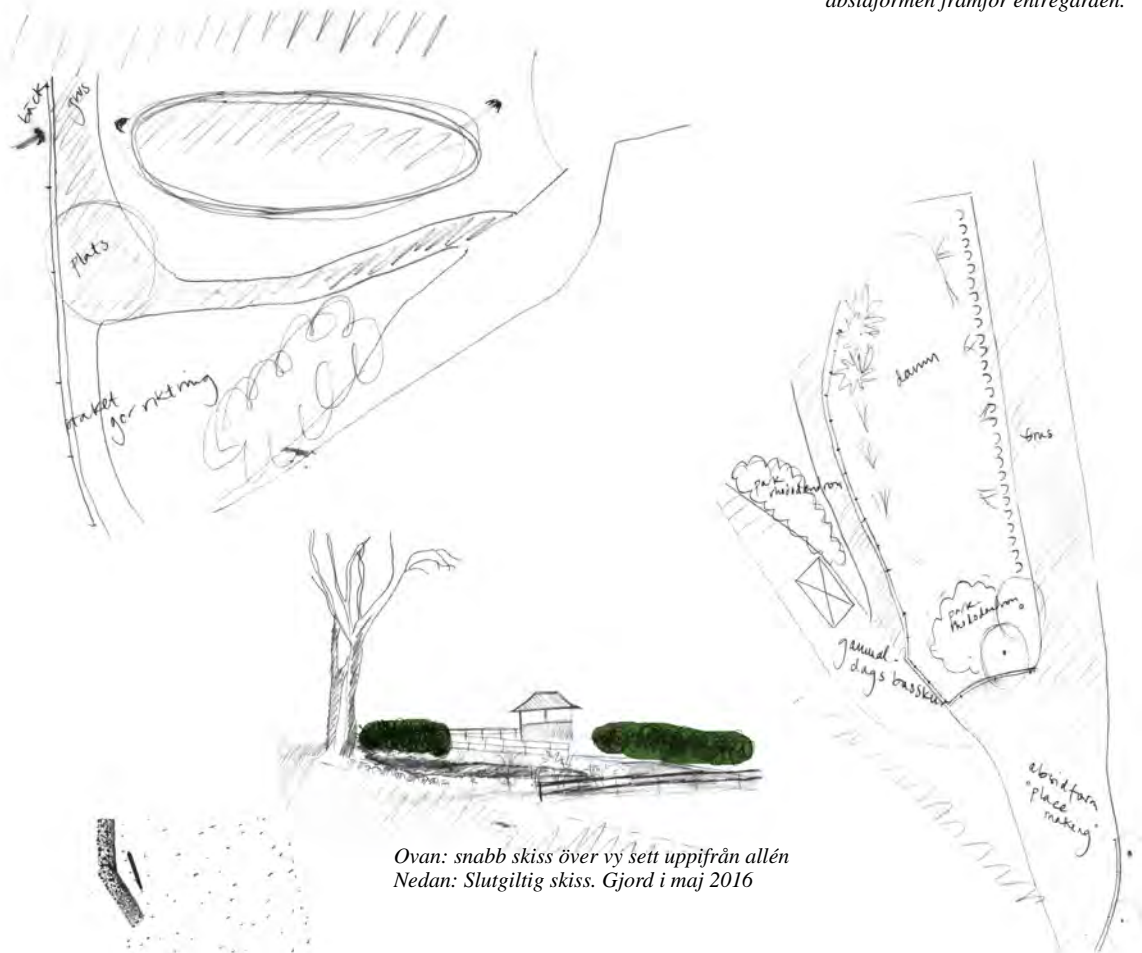

Entrésituation: Säterleden
Inspirationsbild på Näckrosdammen i Göteborg

Bör man kanske arbeta med formklippt taxus som entrémarkörer från allén? Eller blir det för pastisch-artat? För mycket klassisk herrgårdsmiljö? Eller kanske rejäla grindstolpar?

Från cykelviadukten behövs det riktning. Kanske ska man plantera pelarek i rad som följer vägen och knyter an ytan till allén? Eller ska man ha enkla trästaket? Något som pekar mot en riktning behövs i vilket fall.

T.v: Skiss sett från cykelviadukten. Ännu oklart om vad det ska bli på den "plätten" nedanför busshpl.
 Nedan: Skiss sett från Säterileden. Funderar på om man ska göra en absidform som anknyter till absidformen framför entrégården.

Gruslagdomark beläggning
 Formklippt taxus
 Stenburar m
 vintergrön klätterväxt
 Staket m klätterväxt
 (binder samman m
 absidformen)
 rum m bänk
 buskage / hela ytor
 med rhododendron
 vatten växter

Noteringar, skisser och inspirationsbilder från arbetet med Entrésituation: Absidformen

Finns pedagogisk poäng att uppleva HELA ytan. Se hela ytan

Hur framhäver man ytans form på ett subtilt sätt?

Kanske formklippt taxus runt om som bildar fond för stengårdsgårdens absidform

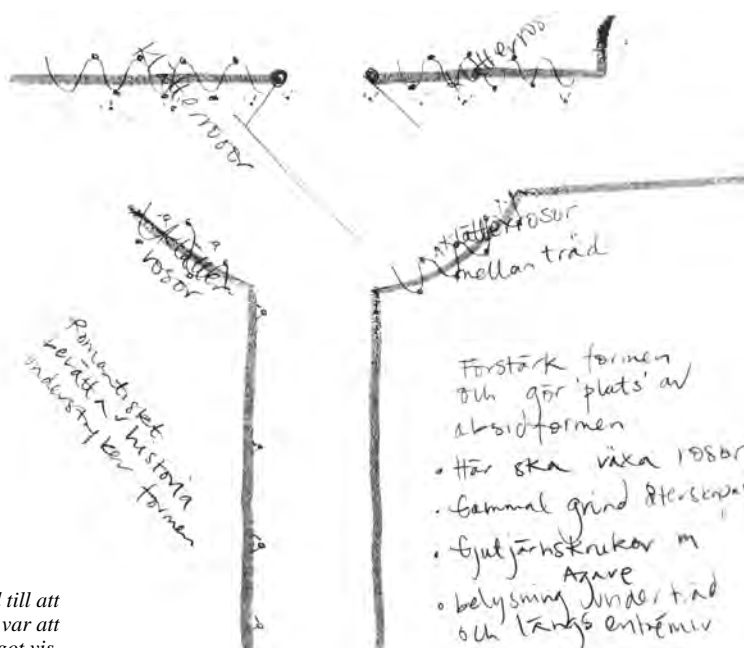
För lite sammanhållenheter för att man ska uppleva ytan som en plats. Rumsliga element finns men det blir ändå ingen plats. Varför?

Vill ge ytan en mer romantisk känsla. En känsla av törnrosa och "tidens tand". Kanske klätterrosor som fond?

Jag vill skapa en PLATS som är fin i 360 grader. Här ska man stanna upp.

Det borde vara belysning om kvällarna som lyser upp träden under ifrån.

Th: Jag kände att den här ytan inte inbjöd till att göra så mycket förändringar på. Viktigt var att skapa en röd tråd på den här ytan på något vis.

*Noteringar, skisser och inspirationsbilder i arbetet med
Entrésituation: Entrégården*

*Ska man låna de olika landskapstyperna mötas
på ett stiliserat sätt?*

Monumentalt och robust

Grönska upp ytan

*tuktat och vilt
Vatten*

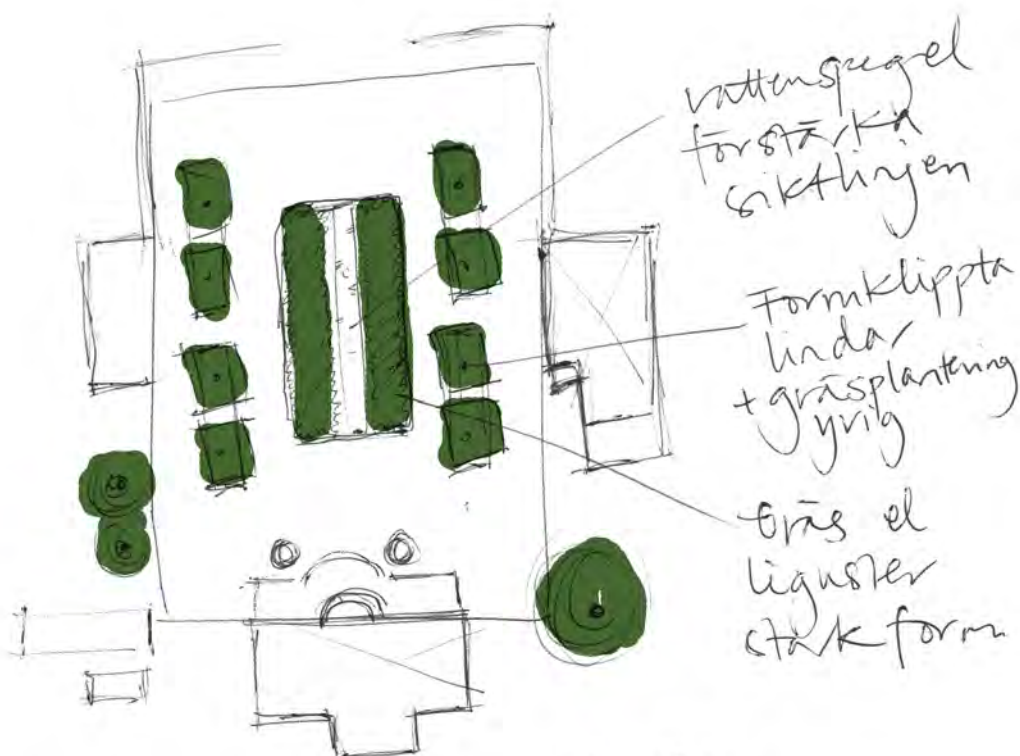
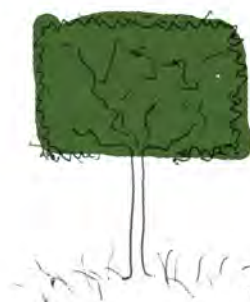
*Vad ska jag göra med mittytan? Den är
mitt i axeln och central i sin betydelse.*

*Kanske ska
det vara en
yta som
förändras
hela tiden?*

*Spännande tanke med en ständig
förnyelse. Kan bli varierande
kvalitet. Men olika aktörer som får
visa upp sig kan också ge en
intressant och lokal anknytning.
Lite som Skulpturfabriken på
Gotland.*

Ovan: en idé om att använda gräs istället för
formklippt vintergrönt material på mittytan. Kan också vara
vackert vintertid
T.h: Gräsplantering under formklippta lindar.

Ord: formklippt
taktat
ordnat
stilkrook

Känsla.
Hela siktet sk
sjök av växter
som skapar en
monumental
känsla. Ex
liguster eller
gräs

Snabb skiss från April 2016

*Slutgiltigt gestaltningsförslag till
tre entrésituationer vid Råda
Säteri*

Slutgiltigt gestaltungsförslag

Entrésituation: Säterileden

1. Damm.
2. Vattenväxter och fukttåliga växter. Långt trästaket i vitt leder vägen nedåt
3. En plats att stanna upp på. Yta för bänkar
4. Formklippt idegranshäck ger riktning och kontrasterar de andra växter
5. Stora partier med Parkrhododendron. Vintergrönt. Växtmässigt knyter det också an till parken i övrigt
6. Ny busskur i en arkitektonisk stil som anknyter till Råda.
7. Friväxande Parkrhododendron står i slänt
8. Långt trästaket i vitt skapar riktning och rörelse
9. Sandfärgat grus på hela ytan. Entrén är vidgad och har fått en antydning till absidform för att knyta an till absidformen framför entrégården
10. Stenburar med murgröna, blir ca 250 cm höga skärmar, välkomnar som en famn. Ger rumslighet och fond för informationstavla
11. Stramt formklippt idegranshäck, ca 200 cm hög, kontrasterar de friväxande rhododendron som står i slänt

Busskur

Slutgiltigt gestaltungsförslag

Entrésituation: Absidformen

1. Vita klätterrosor på ställningar bakom stengärdsgården
2. Plantering med vita rosor framför muren. Vita rosor blir den röda tråden som ska ge en känsla av sammanhållen plats.
3. Nuvarande markbeläggning ska schaktas ut och fyllas på med nytt sandfärgat grus hela vägen ut till stengärdsgården. Stenlagda dräneringsrännor ska ta hand om vattnet.
4. De gamla grindarna som syns på foton ska nyproduceras. Gjutjärnskrukor med agave pryder grindstolparna.
5. Belysning under alla träd ger iögonfallande effekt kvällstid

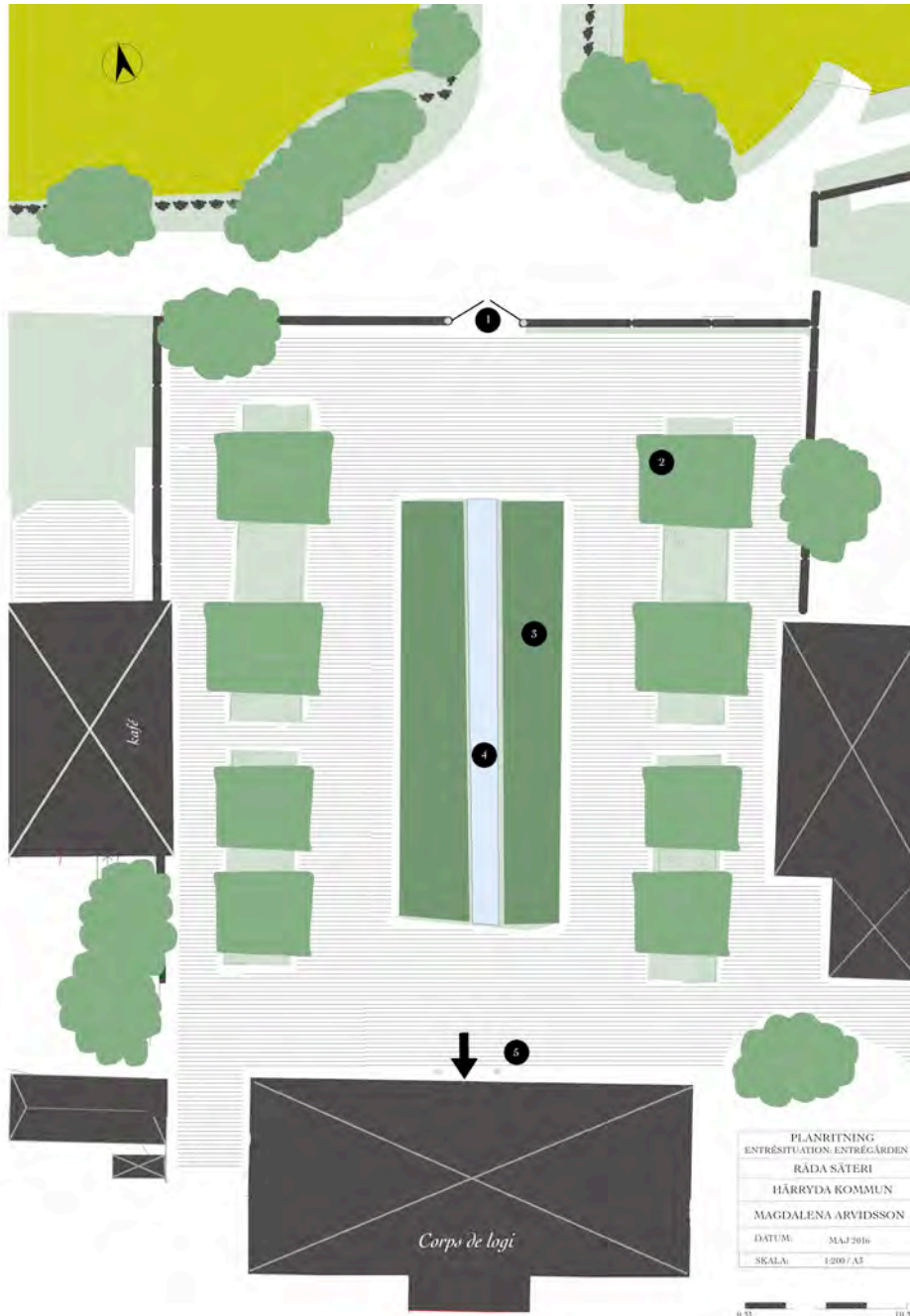

Ovan: grind
nedan: stenlagd dräneringskanal

Slutgiltigt gestaltningsförslag

Entrésituation: Entrégården

1. De gamla grindarna som syns på foton ska nyproduceras. Gjutjärnskrukor med agave pryder grindstolparna.
2. Formklippta lindar ger tak och tuktad känsla. Ytan under pryds av en kontrasterande gräsplantering
3. Två stora fält med formklippt idegran Ca 80 cm högt. Ska vara robust och monumentalt. Vintergrönt.
4. Stram vattenspegel understryker siktlinjen.
5. Gjutjärnskrukor med agave

Epilog

Nu när jag närmar mig slutet av en lång process kan jag nu börja summera och överblicka mitt arbete och mina slutsatser av det. I min inledning fastslog jag mitt syfte och jag anser att jag har lyckats nå dit.

Inledningsvis slog jag an den personliga tonen och lät den löpa som en röd tråd genom arbetet. Kanske på gott och ont. Arbetet ska dock också spegla min process i sökandet efter Råda Säteris själ, och metoderna för att nå dit.

Arbetets omfattning är stort och jag tycker att varje teoretiskt avsnitt är lika viktigt eftersom att de ligger till grund för mina slutsatser och för hela mitt resultat. Tanken är att resultatet ska vara grundat i platsen och i teorin. Teorin har gått fungera som motor för att ta det kreativa arbetet framåt.

Nu kan jag blicka tillbaka och tydligt se att jag sökt en platsanalysmodell och funnit den genom att studera begreppet *Genius Loci*. Det arbetet har varit en viktig del och något som jag kommer att använda mig vidare av i framtiden. Den analysmodellen har hjälpt mig att kunna förankra mitt förslag i platsen på ett sätt som jag tycker känns grundlig ur alla de aspekterna som jag tycker är viktiga i arbetet med en plats. Avsnitten ”Om bevarandeprinciper” och ”Om entréarkitektur” har varit teori som jag tagit mig an för att kunna fullfölja och skapa teoretiskt förankrade lösningar. Det har varit viktigt för mig att kunna förstå de här bitarna för att kunna göra trovärdiga förslag. Vidare anser jag att det är viktigt att redovisa vad man kan av sin process. Helt enkelt därför att arbetet lika mycket handlar om att vara i en kreativ process. Jag tycker det känns viktigt att redovisa, både för sig själv och andra att litteraturstudierna kan driva det kreativa arbetet framåt.

Mitt resultat

Man kan säga att gestaltningsförslagen är mitt resultat. Jag ser det också som att de slutgiltiga gestaltningsförslagen konkretiserar det jag läst. På så vis gör jag också det, för mig från början, diffusa begreppet *Genius Loci* till något konkret.

Jag vill ändå mena att huvudresultatet i mitt arbete är min platsanalysmodell som bygger på *Genius Loci*. Det har hjälpt mig att höja blicken och den inbegriper de värdena som jag tycker är bärande för en plats. Modellen öppnar både för att skissa och för att skriva om vad man upplever på en plats. Det passar mig väldigt bra.

